

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΚΟΥΠΟΝΙΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΩΣ
ΤΡΟΠΟΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ
ΜΟΝΑΔΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΤΟΥΣ
ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Ελισάβετ Μίχα

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πειραιώς ως μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην Οικονομική της Εκπαίδευσης και Διαχείριση Εκπαιδευτικών Μονάδων

Πειραιάς, Ιανουάριος 2022

UNIVERSITY OF PIRAEUS
DEPARTMENT OF ECONOMICS

MASTER PROGRAM
IN ECONOMICS IN EDUCATION AND
MANAGEMENT OF EDUCATIONAL UNITS

THE ROLE OF EDUCATION VOUCHERS AS A WAY OF
FINANCING SCHOOL UNITS AND THEIR SOCIO-
ECONOMIC IMPACT

By
Elisavet Micha

Master Thesis submitted to the Department of Economics of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in Economics in Education and Management of Educational Units

Piraeus, Greece, January 2022

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ABSTRACT.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Το σύστημα κουπονιών εκπαίδευσης (voucher) και τα επιχειρήματα υπέρ της εφαρμογής του	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η εφαρμογή του συστήματος κουπονιών στην τυπική εκπαίδευση διαφόρων χωρών	
2.1. Οι μορφές των προγραμμάτων κουπονιών.....	11
2.2. Η περίπτωση της Χιλής.....	12
2.3. Η περίπτωση της Σουηδίας.....	15
2.4. Η περίπτωση του Milwaukee (Η.Π.Α.).....	18
2.5. Η κατάσταση στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Κριτική θεώρηση του συστήματος των κουπονιών και ερευνητικά αποτελέσματα από την εφαρμογή του.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Περιγραφή της έρευνας	
4.1. Σκοπός της έρευνας.....	27
4.2. Ερευνητικά ερωτήματα.....	28
4.3. Μεθοδολογία έρευνας.....	29
4.4. Περιγραφή του ερωτηματολογίου.....	29
4.5. Το δείγμα της έρευνας.....	30
4.6. Περιορισμοί της έρευνας – Αξιοπιστία.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Αποτελέσματα της έρευνας	
5.1. Γνώσεις για τα σχολικά κουπόνια.....	36
5.2. Οι επιπτώσεις των σχολικών κουπονιών.....	36
5.3. Στάσεις απέναντι στο σύστημα σχολικών κουπονιών.....	41
5.4. Προτίμηση και κριτήρια επιλογής σχολείου.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Συμπεράσματα – συζήτηση.....	58
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	61
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	65

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΚΟΥΠΟΝΙΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΩΣ ΤΡΟΠΟΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Σημαντικοί όροι: Εκπαιδευτική πολιτική, Επιλογή σχολείου, σχολικά κουπόνια

Περίληψη

Τις τελευταίες δεκαετίες όλο και περισσότερες χώρες παρέχουν στους γονείς των παιδιών σχολικής ηλικίας τη δυνατότητα επιλογής σχολείου και αξιοποιούν τα κουπόνια εκπαίδευσης ως έναν εναλλακτικό τρόπο χρηματοδότησης των σχολικών μονάδων, τόσο των δημόσιων όσο και των ιδιωτικών.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να καταγραφούν οι ιδέες των πολιτών της χώρας για το τι είναι τα κουπόνια εκπαίδευσης (καθώς στην Ελλάδα δεν έχει εφαρμοστεί ως τώρα αντίστοιχο πρόγραμμα στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, παρά μόνο στην προσχολική αγωγή), οι απόψεις τους για τις πιθανές επιπτώσεις της εφαρμογής ενός τέτοιου προγράμματος και οι στάσεις τους ως προς την πιθανότητα εφαρμογής του. Για να διερευνηθεί αυτό, πραγματοποιήθηκε μία έρευνα με ερωτηματολόγιο που χορηγήθηκε σε 100 άτομα και ακολούθησε η στατιστική ανάλυση των απαντήσεών τους.

Από την έρευνα προέκυψε ότι οι συμμετέχοντες στην πλειοψηφία τους είναι εξοικειωμένοι με την έννοια των κουπονιών εκπαίδευσης, θεωρούν πιθανό ότι η εφαρμογή ενός τέτοιου προγράμματος θα επιφέρει αρνητικές συνέπειες στην εκπαίδευση και τάσσονται κατά της εφαρμογής του.

THE ROLE OF EDUCATION VOUCHERS AS A WAY OF FINANCING SCHOOL UNITS AND THEIR SOCIO-ECONOMIC IMPACT

Keywords: Educational Policy, School choice, school vouchers

Abstract

In recent decades, more and more countries have been giving parents of school-age children the opportunity to choose a school and are using education vouchers as an alternative way of financing school units, both public and private.

The purpose of this research is to examine the ideas of greek citizens on what education vouchers are (as in Greece no equivalent program has been implemented so far at the level of primary or secondary education, but only in pre-school education), their views on the possible impact of the implementation of such a program and their attitudes as to the possibility of its implementation. To investigate this, a survey was carried out with a questionnaire given to 100 people, followed by a statistical analysis of their responses.

The survey showed that the majority of participants are familiar with the concept of education vouchers, consider it likely that the implementation of such a program will have a negative impact on education and are against its implementation.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επιλογή σχολείου (school choice) αποτελεί ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα ζητήματα που κυριαρχούν στον διάλογο για την εκπαιδευτική πολιτική σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα προγράμματα επιλογής σχολείου, τα οποία από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα υλοποιούνται σε όλο και περισσότερες χώρες, εισάγουν στην εκπαίδευση έννοιες και μηχανισμούς της αγοράς, όπως η ελευθερία επιλογής του καταναλωτή, ο ανταγωνισμός μεταξύ των σχολείων, η αυτονομία, η αποτελεσματικότητα και η αποδοτικότητα, λειτουργώντας ως ένας μοχλός ιδιωτικοποίησης της εκπαίδευσης και επιφέροντας ριζικές αλλαγές στη δομή των εκπαιδευτικών συστημάτων.

Τα κουπόνια εκπαίδευσης (vouchers) αποτελούν έναν εναλλακτικό τρόπο χρηματοδότησης των εκπαιδευτικών μονάδων -δημόσιων και ιδιωτικών- που προωθεί την ατομική επιλογή του χρήστη – καταναλωτή και μπορεί να εφαρμοστεί τόσο στην τυπική όσο και στη μη τυπική εκπαίδευση. Στην Ελλάδα το σύστημα των κουπονιών εφαρμόζεται προς το παρόν στην προσχολική αγωγή, για τη χρηματοδότηση δημόσιων και ιδιωτικών παιδικών σταθμών, και σε προγράμματα κατάρτισης ανέργων, για τη χρηματοδότηση κέντρων δια βίου μάθησης. Ωστόσο, στο πλαίσιο των πολυπληθών μεταρρυθμίσεων που πραγματοποιούνται τα τελευταία χρόνια και των συζητήσεων για την -υποτιθέμενη- ανάγκη αποκέντρωσης του εκπαιδευτικού συστήματος, δεν αποκλείεται στο κοντινό μέλλον να επιχειρηθεί η εφαρμογή ενός συστήματος χρηματοδότησης των σχολικών μονάδων με βάση τα σχολικά κουπόνια, ως μια πολιτική που θα προωθήσει την αυτονομία των σχολείων και τον ανταγωνισμό μεταξύ τους, με απώτερο σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας του εκπαιδευτικού συστήματος συνολικά.

Σε αυτό το πλαίσιο, και δεδομένης της απουσίας ερευνητικών δεδομένων για τα σχολικά κουπόνια στην Ελλάδα, κρίθηκε σκόπιμο να υλοποιηθεί η παρούσα έρευνα με σκοπό να καταγραφούν οι ιδέες των πολιτών της χώρας για το τι είναι τα σχολικά κουπόνια, οι απόψεις τους για τις πιθανές επιπτώσεις της εφαρμογής ενός τέτοιου προγράμματος και οι στάσεις τους ως προς την πιθανότητα εφαρμογής του.

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας θα γίνει μία σύντομη περιγραφή του συστήματος των κουπονιών και θα παρουσιαστούν τα βασικά επιχειρήματα που έχουν διατυπωθεί υπέρ της εφαρμογής του.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα περιγραφούν οι διαφορετικές μορφές που έχει λάβει το σύστημα κουπονιών και θα γίνει μια ανασκόπηση της εφαρμογής τέτοιων προγραμμάτων στο πεδίο της τυπικής εκπαίδευσης διαφόρων χωρών.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα συζητηθούν τα επιχειρήματα που έχουν διατυπωθεί κατά των προγραμμάτων κουπονιών, σε συνδυασμό με ευρήματα ερευνών για τα αποτελέσματα της εφαρμογής τους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα γίνει η περιγραφή της έρευνας και της μεθοδολογίας που εφαρμόστηκε, στο πέμπτο κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματά της και, τέλος, στο έκτο κεφάλαιο τα συμπεράσματα που προκύπτουν, καθώς και οι προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΟΥΠΟΝΙΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (VOUCHER) ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ

Σύμφωνα με τον Colin (2005:3), το κουπόνι (voucher) ορίζεται ως ένα μέσο πληρωμής αγαθών και υπηρεσιών το οποίο εκδίδεται από τις δημόσιες αρχές και προσφέρεται σε μεμονωμένους «καταναλωτές». Οι καταναλωτές εξουσιοδοτούνται να χρησιμοποιήσουν το κουπόνι σε οποιοδήποτε εγκεκριμένο ίδρυμα, για τον συγκεκριμένο σκοπό για τον οποίο εκδόθηκε, και στη συνέχεια ο πάροχος του αγαθού ή της υπηρεσίας λαμβάνει την αξία του κουπονιού από το χρηματοδοτικό ίδρυμα που το εξέδωσε.

Στον τομέα της εκπαίδευσης, η χρήση των κουπονιών ως εργαλείου εκπαιδευτικής πολιτικής βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στο έργο του Αμερικανού οικονομολόγου Milton Friedman με τίτλο «Ο ρόλος της κυβέρνησης στην εκπαίδευση» (1955). Ωστόσο, η ιδέα πάνω στην οποία στηρίχτηκε η πρότασή του υπήρχε ήδη από το 1776, όταν ο Adam Smith πρότεινε τα κουπόνια ως έναν τρόπο παρακίνησης των πολιτών για να εκπαιδευτούν, σε μια περίοδο κατά την οποία τα εθνικά κράτη δεν παρείχαν εκπαίδευση στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, οι επενδύσεις για την εκπαίδευση ήταν ελάχιστες και η αγορά εκπαιδευτικών υπηρεσιών χαρακτηριζόταν από μειωμένη ζήτηση και προσφορά (Sweetland, 2002). Σε ό,τι αφορά τον Friedman, η πρότασή του για τη χρήση των κουπονιών στην εκπαίδευση ήταν μία από τις πολλές μεταρρυθμίσεις που προτάθηκαν τη συγκεκριμένη περίοδο επιδιώκοντας να περιορίσουν την υπερβολική εξουσία που είχε αποκτήσει το κρατικό μονοπώλιο στις Η.Π.Α. και απειλούσε τον φιλελεύθερο τρόπο ζωής (Siegan, 1980 στο Sweetland, 2002).

Η πρότασή του Friedman (1955) μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: τα κράτη θα μπορούσαν να καθιστούν υποχρεωτικό για όλα τα παιδιά ένα συγκεκριμένο επίπεδο εκπαίδευσης, το οποίο έχουν τη δυνατότητα να χρηματοδοτούν παρέχοντας στους γονείς κάθε παιδιού ένα κουπόνι. Το κουπόνι θα έχει μια συγκεκριμένη αξία για κάθε παιδί ανά σχολικό έτος και οι γονείς θα έχουν την ελευθερία να το αξιοποιούν για την αγορά εκπαιδευτικών υπηρεσιών από όποιο (εγκεκριμένο από το κράτος) σχολείο επιθυμούν. Τα σχολεία που παρέχουν τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες μπορεί να είναι δημόσια ή ιδιωτικά, κερδοσκοπικά ή μη, και ο ρόλος του κράτους θα

περιορίζεται στο να ορίζει τα ελάχιστα κριτήρια που πρέπει να τηρούν τα σχολεία για να εγκρίνονται και να είναι επιλέξιμα από τους γονείς.

Η συγκεκριμένη πρόταση αποτέλεσε το σημείο εκκίνησης για τον διάλογο σχετικά με την εισαγωγή των μηχανισμών της αγοράς στο πεδίο της εκπαίδευσης και την επιλογή σχολείου (school choice). Για τον Friedman και τους υποστηρικτές της επιλογής σχολείου, η εκπαίδευση μπορεί να γίνει αντιληπτή ως μια υπηρεσία που είναι δυνατό να παραχθεί και να παρασχεθεί σε ποικίλα πλαίσια και υπό διαφοροποιημένες συνθήκες και την οποία «καταναλώνουν» οι γονείς των παιδιών (Musset, 2012). Στη σημερινή εποχή, το έργο του Friedman μπορεί να θεωρηθεί μια ακριβής περιγραφή του μεγαλύτερου μέρους των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων που έχουν πραγματοποιηθεί σε παγκόσμιο επίπεδο από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα: ιδιωτικοποίηση, σχολική αυτονομία, επιλογή του γονέα – καταναλωτή, ανταγωνισμός, καθορισμός των μισθών των εκπαιδευτικών με βάση τις δυνάμεις της ελεύθερης αγοράς κ.ά. (Sørensen, 2017). Είναι ενδεικτικά τα στοιχεία του Ο.Ο.Σ.Α., σύμφωνα με τα οποία τα δύο τρίτα των χωρών του αύξησαν τις δυνατότητες επιλογής σχολείου από το 1995 και έπειτα (Musset, 2012).

Τα κύρια επιχειρήματα που καταγράφονται στη βιβλιογραφία υπέρ της εφαρμογής του συστήματος των κουπονιών μπορούν να συνοψιστούν σε τρεις άξονες, οι οποίοι παρουσιάζονται αναλυτικά στη συνέχεια: ελευθερία επιλογής, προώθηση του ανταγωνισμού μεταξύ των σχολείων και ισότητα ευκαιριών για όλους τους μαθητές.

Ελευθερία επιλογής

Ένα βασικό επιχείρημα για την εφαρμογή του συστήματος των κουπονιών είναι ότι πρέπει να δίνεται στους γονείς το δικαίωμα να διαλέξουν το είδος της εκπαίδευσης που επιθυμούν να λάβουν τα παιδιά τους (Levin, 1991). Όπως ακριβώς οι γονείς έχουν την ελευθερία να μεγαλώνουν τα παιδιά τους σύμφωνα με τις δικές τους αξίες, παραδόσεις, φιλοσοφικές ή θρησκευτικές αντιλήψεις, αντίστοιχα πρέπει να έχουν το δικαίωμα να επιλέγουν σχολεία που να ταιριάζουν με τις συγκεκριμένες απόψεις και να τις ενισχύουν. Για να μπορούν λοιπόν να ασκήσουν αυτό το δικαίωμα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν μεταξύ σχολείων που να αντικατοπτρίζουν ένα μεγάλο φάσμα διαφορετικών αξιών και να μην ακολουθούν μια ενιαία προσέγγιση (Coons & Sugarman, 1978). Πέρα όμως από τις αξίες των γονέων, μπορεί να διαφοροποιούνται σε μεγάλο βαθμό και οι εκπαιδευτικές ανάγκες του κάθε παιδιού, γεγονός που καθιστά τη δυνατότητα επιλογής σχολείου, προγράμματος σπουδών ή παιδαγωγικής

προσέγγισης απαραίτητη για την ικανοποίηση των συγκεκριμένων αναγκών και την επίτευξη των μέγιστων δυνατών μαθησιακών αποτελεσμάτων (Levin, 1991). Ταυτόχρονα, η ελευθερία επιλογής καθιστά τους γονείς πιο «ευαισθητοποιημένους» σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση των παιδιών τους, καθώς αναγκάζονται να ενημερωθούν για τις διαθέσιμες επιλογές, και μέσω αυτής της διαδικασίας ενισχύεται το ενδιαφέρον, η συμμετοχή και η αφοσίωσή τους (West, 1997).

Υπό αυτό το πρίσμα, οι γονείς θεωρούνται οι πραγματικοί «καταναλωτές» των εκπαιδευτικών υπηρεσιών και το κράτος, δίνοντάς τους την ελευθερία επιλογής σχολείου, τους υποστηρίζει άμεσα, σε αντίθεση με την παραδοσιακή προσέγγιση που βασίζεται στην κρατική επιδότηση της υπηρεσίας, η οποία υποστηρίζει τον χρήστη έμμεσα (Γούλας & Καλογεράκης, 2020).

Πρώθηση του ανταγωνισμού

Ένα ακόμη επιχειρήμα για την εφαρμογή του συστήματος των κουπονιών είναι ότι προωθεί τον ανταγωνισμό ανάμεσα στα σχολεία, τα οποία με αυτόν τον τρόπο παρακινούνται να βελτιώσουν την απόδοσή τους, να μειώσουν τα έξοδά τους, να εισάγουν καινοτομίες και να γίνουν πιο ποιοτικά και αποτελεσματικά (West, 1997). Το συγκεκριμένο επιχειρήμα βασίζεται στην ιδέα ότι ο τομέας της δημόσιας εκπαίδευσης παρουσιάζει πολλά προβλήματα επειδή έχει εξασφαλισμένη χρηματοδότηση από το δημόσιο και αποτελεί μονοπώλιο (Levin, 1991). Όταν δηλαδή δεν υπάρχει η δυνατότητα ελεύθερης επιλογής, κάθε δημόσιο σχολείο αποτελεί τη μοναδική επιλογή για τους μαθητές που ζουν στη συγκεκριμένη περιοχή, με αποτέλεσμα να λειτουργεί ως μονοπώλιο και να μην έχει κίνητρα για αποδοτική και αποτελεσματική χρήση των πόρων του, ούτε για την εισαγωγή καινοτομιών. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε μια ομοιομορφία των προγραμμάτων σπουδών, της οργάνωσης και της διαχείρισης των δημόσιων σχολείων. Αντίθετα, όταν τα σχολεία, δημόσια και ιδιωτικά, ανταγωνίζονται μεταξύ τους διεκδικώντας τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό εγγραφών, αναγκάζονται να βελτιωθούν, ειδικά αν θα βρεθούν αντιμέτωπα με τον κίνδυνο της απώλειας χρηματοδότησης ή της διακοπής λειτουργίας (Musset, 2012). Με τον τρόπο αυτό, διευρύνεται στην αγορά εκπαιδευτικών υπηρεσιών η προσφορά αποτελεσματικών και καινοτόμων σχολείων, καθώς τα συγκεκριμένα σχολεία θα έχουν την ευκαιρία να επεκταθούν προσελκύοντας νέους μαθητές (Hoxby, 2003).

Συνεπώς, σύμφωνα με τους υπέρμαχους του συστήματος των voucher, η εφαρμογή του μπορεί να επιφέρει σημαντικά οφέλη όχι μόνο σε ατομικό επίπεδο για τους μαθητές που

μετακινούνται σε ένα πιο αποδοτικό σχολείο και βγαίνουν κερδισμένοι καθώς αποκτούν πρόσβαση σε πιο ποιοτική εκπαίδευση, αλλά και στο εκπαιδευτικό σύστημα συνολικά, αφού τα δημόσια σχολεία τείνουν να βελτιωθούν λόγω του αυξανόμενου ανταγωνισμού με τα υπόλοιπα σχολεία, επομένως και οι μαθητές που παραμένουν σε αυτά ωφελούνται (Carnoy, 2017).

Ισότητα ευκαιριών

Το τρίτο κύριο επιχείρημα υπέρ της εφαρμογής του συστήματος των κουπονιών είναι ότι μπορεί να αποτελέσει ένα εργαλείο για την επίτευξη κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας (West, 1997, Vitteritti, 2010). Το συγκεκριμένο επιχείρημα στηρίζεται στο γεγονός ότι οι οικογένειες με οικονομική άνεση πάντοτε είχαν και εξακολουθούν να έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν σχολείο για τα παιδιά τους, είτε πληρώνοντας δίδακτρα σε ένα ιδιωτικό σχολείο, είτε αλλάζοντας περιοχή κατοικίας και μετακινώντας τα παιδιά σε άλλο δημόσιο σχολείο. Αντίθετα, οι οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα δεν έχουν τη δυνατότητα να κάνουν την αντίστοιχη επιλογή, με αποτέλεσμα πολύ συχνά τα παιδιά τέτοιων οικογενειών να μένουν «εγκλωβισμένα» σε σχολεία με χαμηλές επιδόσεις που χαρακτηρίζονται ως «αποτυχημένα» (Vitteritti, 2010). Σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτής της άποψης, το σύστημα των κουπονιών αποτελεί μια μεταρρύθμιση που θα προάγει την ισότητα, καθώς θα κάνει εφικτή την επιλογή σχολείου όχι μόνο για τα παιδιά των εύπορων οικογενειών αλλά για όλα τα παιδιά, δίνοντας στα παιδιά των πιο αδύναμων οικονομικά οικογενειών την ευκαιρία να φοιτήσουν σε ποιοτικά σχολεία, στα οποία δεν θα είχαν πρόσβαση με άλλον τρόπο. Συνεπώς, η εφαρμογή του συγκεκριμένου συστήματος θα ευνοήσει κατά κύριο λόγο αυτά τα παιδιά και τις οικογένειές τους (Hoxby, 2003).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΟΥΠΟΝΙΩΝ ΣΤΗΝ ΤΥΠΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΧΩΡΩΝ

2.1. Οι μορφές των προγραμμάτων κουπονιών

Το σύστημα των κουπονιών για την χρηματοδότηση της τυπικής εκπαίδευσης έχει λάβει διάφορες μορφές στις χώρες στις οποίες έχει εφαρμοστεί. Ως προς τον τρόπο με τον οποίο καταβάλλεται η αξία των κουπονιών, συναντώνται κυρίως τρία διαφορετικά συστήματα. Στην πρώτη περίπτωση, το κουπόνι χορηγείται στους γονείς των παιδιών, οι οποίοι στη συνέχεια το καταθέτουν στο σχολείο της επιλογής τους, το οποίο μπορεί να είναι δημόσιο, ιδιωτικό που εξαρτάται από το κράτος ή ανεξάρτητο ιδιωτικό, με την προϋπόθεση να είναι εγκεκριμένο από το κράτος. Στην δεύτερη περίπτωση, εφόσον οι γονείς επιλέξουν ένα ιδιωτικό σχολείο, καταβάλλουν οι ίδιοι τα απαιτούμενα δίδακτρα και κατόπιν τους προσφέρεται έκπτωση φόρου που αντισταθμίζει την αξία των διδασκτρών. Στην τελευταία περίπτωση, η οποία αποτελεί έναν πιο «έμμεσο» τρόπο εφαρμογής του συστήματος των κουπονιών, η χρηματοδότηση των σχολείων από το κράτος είναι ανάλογη με τον αριθμό των μαθητών τους, επομένως με κάθε νέα εγγραφή πιστώνεται στο σχολείο το ποσό που αντιστοιχεί σε έναν μαθητή (West, 1997).

Τα συστήματα παροχής κουπονιών μπορεί να διαφέρουν και ως προς τον μαθητικό πληθυσμό στον οποίο απευθύνονται και την αξία του κουπονιού που αντιστοιχεί σε κάθε μαθητή ανάλογα με το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρό του. Με βάση αυτό το κριτήριο, διακρίνονται τρεις διαφορετικοί τρόποι οργάνωσης της χορήγησης κουπονιών. Στην πρώτη περίπτωση, τα κουπόνια χορηγούνται στους γονείς όλων των μαθητών σχολικής ηλικίας, χωρίς κανέναν περιορισμό, και η χρηματική αξία τους είναι κοινή για όλους τους μαθητές. Στη δεύτερη περίπτωση, τα κουπόνια χορηγούνται στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού, αλλά η αξία τους διαφοροποιείται ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του μαθητή, δηλαδή τα σχολεία λαμβάνουν μεγαλύτερη χρηματοδότηση για τις εγγραφές μαθητών των οποίων οι γονείς έχουν χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο ή εισόδημα (Musset, 2012). Τέλος, υπάρχει η περίπτωση των «στοχευμένων» ή «επιλεκτικών» κουπονιών, τα οποία επιτρέπουν την επιλογή σχολείου μόνο σε συγκεκριμένους μαθητές, με κριτήριο το οικογενειακό εισόδημα, το μορφωτικό επίπεδο των

γονέων τους, τον τόπο κατοικίας ή ακόμη και το φύλο τους (West, 1997). Ο σκοπός αυτής της διάκρισης είναι να δοθεί η ευκαιρία επιλογής και η πρόσβαση σε εναλλακτικές εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε οικογένειες που διαφορετικά δεν θα είχαν αυτή τη δυνατότητα λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους. Τέτοιου είδους προγράμματα συνήθως εφαρμόζονται σε τοπικό και όχι σε εθνικό επίπεδο (Musset, 2012).

Ένας ακόμη παράγοντας που διαφοροποιεί σημαντικά τα συστήματα παροχής κουπονιών είναι η δυνατότητα που δίνεται στα σχολεία να θέτουν κριτήρια επιλογής των μαθητών τους οποίους εγγράφουν καθώς και η δυνατότητα που έχουν να ορίζουν επιπλέον δίδακτρα, πέρα από την αξία του κουπονιού. Έτσι, υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες τα σχολεία έχουν την απόλυτη ελευθερία επιλογής, με αποτέλεσμα να προβαίνουν σε επιλογή μαθητών με κριτήριο την μαθησιακή τους επίδοση ή το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρό τους, προτιμώντας προφανώς τους πιο προνομιούχους μαθητές, αλλά και την ελευθερία να ζητούν δίδακτρα που εξ ορισμού αποκλείουν τους μαθητές από οικογένειες με χαμηλό εισόδημα. Στην αντίθετη περίπτωση, τα σχολεία δεν έχουν καμία δυνατότητα επιλογής και, εφόσον οι αιτήσεις για εγγραφές ξεπερνούν το όριο των θέσεων, η επιλογή γίνεται με σειρά προτεραιότητας.

2.2. Η περίπτωση της Χιλής

Το πρόγραμμα σχολικών κουπονιών της Χιλής τέθηκε σε εφαρμογή το 1981 κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής δικτατορίας του Αουγκούστο Πινοσέτ, στο πλαίσιο γενικότερων μεταρρυθμίσεων που στόχευαν στην ενίσχυση της ελεύθερης αγοράς και στην αποκέντρωση των κρατικών υπηρεσιών. Τα κουπόνια χορηγούνταν σε όλους τους μαθητές (έχοντας ίση χρηματική αξία για όλους) και δεν υπήρχε κάποιος περιορισμός στα ιδιωτικά σχολεία ως προς τη δυνατότητα επιβολής επιπλέον διδασκτρών, ενώ (σε θεωρητικό επίπεδο) δεν επιτρεπόταν η επιλογή μαθητών με συγκεκριμένα κριτήρια από τη μεριά των σχολείων. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα κουπονιών αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα σε διάρκεια, καθώς εφαρμόστηκε για 20 χρόνια, με ορισμένες αλλαγές οι οποίες όμως δεν επηρέασαν τα κύρια χαρακτηριστικά του.

Πριν την εφαρμογή του προγράμματος, υπήρχαν τρία είδη σχολείων: τα δημόσια, στα οποία φοιτούσε περίπου το 80% του μαθητικού πληθυσμού, τα «ανεξάρτητα» ιδιωτικά που δεν χρηματοδοτούνταν από το κράτος, λειτουργούσαν με δίδακτρα και απευθύνονταν κυρίως σε μαθητές υψηλού κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου (περίπου το 6-7% του μαθητικού πληθυσμού)

και τα «χρηματοδοτούμενα» ιδιωτικά, συνήθως θρησκευτικά σχολεία, των οποίων η λειτουργία επιχορηγούταν κατά ένα μέρος από το κράτος, αλλά η χρηματοδότησή τους αντιστοιχούσε μόνο στο μισό της αντίστοιχης χρηματοδότησης που λάμβαναν τα δημόσια σχολεία. Σε τέτοια σχολεία φοιτούσε περίπου το 15% των μαθητών (Hsieh & Urquiola, 2006).

Με την έναρξη του προγράμματος, τα δημόσια σχολεία, τα οποία ως τότε υπάγονταν στο Υπουργείο Παιδείας, πέρασαν στη διαχείριση των Δήμων και το ύψος της χρηματοδότησης που λάμβαναν έκτοτε καθοριζόταν από τον αριθμό των εγγεγραμμένων μαθητών, με αποτέλεσμα οι απώλειες εγγραφών να επιφέρουν αυτόματα μείωση της συνολικής χρηματοδότησης. Από την άλλη, τα «χρηματοδοτούμενα» ιδιωτικά σχολεία ξεκίνησαν να λαμβάνουν για την εγγραφή κάθε μαθητή ακριβώς το ίδιο χρηματικό ποσό που λάμβαναν και τα δημόσια σχολεία, αυξάνοντας έτσι σημαντικά τα έσοδά τους (Hsieh & Urquiola, 2006). Συγχρόνως, άλλαξε το εργασιακό καθεστώς των εκπαιδευτικών των δημόσιων σχολείων, καθώς καταργήθηκαν οι θέσεις τους ως υπάλληλοι του Δημοσίου και πλέον ήταν υποχρεωμένοι να συνάπτουν ιδιωτικές συμβάσεις εργασίας με τους Δήμους ή τα ιδιωτικά σχολεία και επιπλέον καταργήθηκαν τα σωματεία τους και η δυνατότητα συλλογικών διαπραγματεύσεων (Sørensen, 2017).

Τα στοιχεία από την εφαρμογή του προγράμματος κουπονιών της Χιλής είναι ενδεικτικά των αποτελεσμάτων τέτοιων προγραμμάτων. Σε ό,τι αφορά τον οικονομικό τομέα, μέσα σε μία πενταετία (1985-1990) η δημόσια δαπάνη για την εκπαίδευση μειώθηκε από το 5,3% του Α.Ε.Π. στο 3,7% και το ποσοστό της σε σχέση με τη συνολική (δημόσια και ιδιωτική) δαπάνη μειώθηκε από 80% σε 68%, με την ιδιωτική δαπάνη να σημειώνει αύξηση, αλλά όχι αρκετά μεγάλη για να αντισταθμίσει την απώλεια (Carnoy, 1998). Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, η αξία του κουπονιού που χορηγούταν σε κάθε μαθητή μειώθηκε αισθητά και μόνο οι ομάδες με μεσαία και υψηλά εισοδήματα ήταν σε θέση να καλύψουν αυτή τη διαφορά με δικούς τους πόρους, είτε μέσω συμπληρωματικών διδάκτρων που πλήρωναν οι γονείς, είτε με την οικονομική υποστήριξη που μπορούσαν να παρέχουν οι Δήμοι των πιο πλούσιων περιοχών (Carnoy, 1998).

Σε ό,τι αφορά τις εγγραφές των μαθητών, παρατηρήθηκε μία σημαντική μείωση του ποσοστού των μαθητών που φοιτούσαν σε δημόσια σχολεία: από το 80% του μαθητικού πληθυσμού το 1980 στο 57% το 1994, δηλαδή μια μείωση της τάξης του 25% (Carnoy, 1998). Η αύξηση των μαθητών που φοιτούσαν στα «χρηματοδοτούμενα» ιδιωτικά σχολεία ήταν επίσης αξιοσημείωτη: από το 15% του μαθητικού πληθυσμού το 1980 σε ποσοστό άνω του 30% το

1986 (Hsieh & Urquiola, 2006). Ανάλογη των παραπάνω στοιχείων ήταν και η μετατόπιση των κρατικών δαπανών από τα δημόσια προς τα ιδιωτικά σχολεία.

Για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του προγράμματος κουπονιών σε σχέση με τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης χρησιμοποιούνται κυρίως στοιχεία από την επίδοση των μαθητών ηλικίας 10 και 14 χρονών σε τυποποιημένα τεστ Γλώσσας και Μαθηματικών. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι τα πρώτα χρόνια της εφαρμογής του προγράμματος (1982-1988) σημειώθηκε συνολική πτώση στις επιδόσεις των μαθητών (Carnoy, 1998). Αναλύσεις που έλαβαν υπ' όψιν το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο των μαθητών έδειξαν ότι τα σχολεία όπου φοιτούσαν περισσότεροι μαθητές που ανήκαν στην χαμηλότερη τάξη σημείωσαν μείωση στις επιδόσεις τους, ενώ τα σχολεία με περισσότερους μαθητές μεσαίων και ανώτερων τάξεων σημείωσαν μια μικρή αύξηση, τόσο τα δημόσια όσο και τα ιδιωτικά (Carnoy, 1998).

Ωστόσο, σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία, τα ιδιωτικά σχολεία με περισσότερους μαθητές μεσαίας τάξης σημείωσαν συνολικά υψηλότερες επιδόσεις σε σχέση με τα αντίστοιχα δημόσια (Espinoia, 1993). Θα μπορούσε λοιπόν να προκύψει το συμπέρασμα ότι τα ιδιωτικά σχολεία ήταν πιο αποτελεσματικά από τα δημόσια. Άλλες έρευνες όμως έδειξαν πως, παρά το ότι το Υπουργείο Παιδείας απαγόρευε στα σχολεία να προβαίνουν σε επιλογή των μαθητών που θα εγγράψουν με βάση συγκεκριμένα κριτήρια, πολλά σχολεία εφάρμοζαν μεθόδους επιλογής μαθητών με βάση το κοινωνικο-οικονομικό τους υπόβαθρο ή τις επιδόσεις τους (Rounds Parry, 1996 στο Carnoy, 1998). Συνεπώς, η διαφορά στις επιδόσεις μεταξύ των μαθητών ιδιωτικών και δημόσιων σχολείων δεν μπορεί να αποδοθεί στην αποτελεσματικότητα των πρώτων, καθώς σε πολλές περιπτώσεις τα δημόσια σχολεία έχαναν μεγάλο μέρος των μαθητών που σημείωναν υψηλές επιδόσεις και κρατούσαν μεγαλύτερο μέρος των μαθητών με μειωμένα κίνητρα και λιγότερες πιθανότητες για ακαδημαϊκή επιτυχία.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι συνολικές επιδόσεις των μαθητών σημείωσαν άνοδο μόνο από το 1990 και έπειτα, όταν έληξε η δικτατορία και η νέα -δημοκρατικά εκλεγμένη- κυβέρνηση προχώρησε σε αύξηση της συνολικής δαπάνης για την εκπαίδευση και σε ενίσχυση των σχολείων με μαθητές χαμηλότερων στρωμάτων, με μέτρα όπως επιπλέον χρηματοδοτήσεις, ενίσχυση της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών, νέα προγράμματα σπουδών και παροχή εξειδικευμένης επιστημονικής βοήθειας (Carnoy, 1998). Επομένως, δεν μπορεί να εξαχθεί το

συμπέρασμα ότι η αύξηση των επιδόσεων των μαθητών οφειλόταν στην εφαρμογή του προγράμματος κουπονιών.

Τέλος, ως προς την αποδοτικότητα των σχολείων στο επίπεδο της διαχείρισης των πόρων τους, τα ιδιωτικά σχολεία στην Χιλή παρουσίασαν ελαφρώς χαμηλότερο κόστος ανά μαθητή (σε ό,τι αφορά τα ποσά που προέρχονταν από τη δημόσια χρηματοδότηση) σε σχέση με τα δημόσια σχολεία. Αυτή η διαφορά όμως αποδόθηκε κατά κύριο λόγο στην επιλογή των ιδιωτικών σχολείων να σχηματίζουν τμήματα με μεγαλύτερο αριθμό μαθητών σε σχέση με τα δημόσια σχολεία, μειώνοντας έτσι το κόστος λειτουργίας τους (Winkler & Rounds, 1996). Επιπλέον, πολλά ιδιωτικά σχολεία χρέωναν επιπλέον δίδακτρα, πέρα από την αξία του κουπονιού, ή ζητούσαν από τους γονείς να «συνεισφέρουν» για την κάλυψη διάφορων αναγκών, επομένως το μειωμένο κόστος που παρουσίαζαν οφειλόταν στην αυξημένη δαπάνη εκ μέρους των γονέων κι όχι σε μια πιο αποδοτική διαχείριση των πόρων τους σε σχέση με τα δημόσια σχολεία (Carnoy, 1998).

2.3. Η περίπτωση της Σουηδίας

Κατά τη δεκαετία του 1970, η Σουηδία ήρθε αντιμέτωπη με μια πιο ασταθή -οικονομικά και πολιτικά- κατάσταση σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες. Στο πεδίο της εκπαίδευσης, τα σχολεία παρουσίαζαν αρκετά προβλήματα. Σύμφωνα με την κριτική που ασκούταν από τα αριστερά πολιτικά κόμματα, η εκπαίδευση δεν ήταν σε θέση να επιφέρει την κοινωνική ισότητα, ενώ, σύμφωνα με τα δεξιά κόμματα, τα σχολεία στη Σουηδία ήταν ακριβά, αναποτελεσματικά και δεν παρείχαν στους νέους αρκετές εναλλακτικές επιλογές, και η συμμετοχή των τοπικών φορέων στην εκπαίδευση ήταν περιορισμένη (Lundahl, 2002).

Από το 1978 και έπειτα, άρχισαν να πραγματοποιούνται μεταρρυθμίσεις με στόχο την αποκέντρωση του εκπαιδευτικού συστήματος της Σουηδίας, το οποίο μέχρι τότε ήταν ένα από τα πιο συγκεντρωτικά ανάμεσα στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. Δημιουργήθηκαν νέα αναλυτικά προγράμματα σπουδών και επαναπροσδιορίστηκαν οι αρμοδιότητες του κράτους και των δήμων σε σχέση με την εκπαίδευση, με τον ρόλο των δήμων να ενισχύεται σημαντικά (Lundahl, 2002). Το 1989, για παράδειγμα, δόθηκε στους δήμους η δυνατότητα διαπραγματεύσεων απευθείας με τους υπαλλήλους των σχολείων, χωρίς να είναι απαραίτητη η συμμετοχή των συνδικάτων (Carnoy, 1998). Το 1991 οι δήμοι άρχισαν να λαμβάνουν το μερίδιο της κρατικής

χρηματοδότησης για την εκπαίδευση σε ένα ενιαίο ποσό, και όχι σε επιμέρους μικρότερα ποσά που προορίζονταν για κάθε εκπαιδευτική βαθμίδα ξεχωριστά, όπως συνέβαινε μέχρι τότε, και ψηφίστηκε ένας νόμος που υποχρέωνε τους δήμους να διανέμουν τους πόρους στα «ανεξάρτητα» σχολεία, ακριβώς όπως και στα δημόσια, δηλαδή με βάση τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες που παρείχε το κάθε σχολείο (Miron, 1996). Τα «ανεξάρτητα» σχολεία (στην αγγλική βιβλιογραφία αναφέρονται ως independent schools ή free schools) είναι ιδιωτικά σχολεία που λειτουργούν αποκλειστικά με κρατική χρηματοδότηση.

Ωστόσο, οι πιο δραστικές αλλαγές σημειώθηκαν μετά το 1991, όταν εξελέγη η νέα, κεντροδεξιά κυβέρνηση, η οποία εφάρμοσε μια νεοφιλελεύθερη εκπαιδευτική πολιτική, εισάγοντας το σύστημα σχολικών κουπονιών και δίνοντας τη δυνατότητα στους γονείς όλων των μαθητών να επιλέγουν ελεύθερα ανάμεσα σε δημόσια και «ανεξάρτητα» ιδιωτικά σχολεία. Οι δήμοι πλέον ήταν υποχρεωμένοι να χορηγούν στα εγκεκριμένα ιδιωτικά σχολεία, για κάθε μαθητή που εγγραφόταν, τουλάχιστον το 85% του αντίστοιχου ποσού που χορηγούσαν στα δημόσια σχολεία. Αυτή η δυνατότητα μείωσης κατά 15% του κόστους ανά μαθητή οφειλόταν στο ότι τα ιδιωτικά σχολεία δεν υποχρεώνονταν σε παροχές όπως η υγειονομική περίθαλψη, τα δωρεάν γεύματα και η διδασκαλία των μητρικών γλωσσών των μεταναστών μαθητών, σε αντίθεση με τα δημόσια σχολεία (Carnoy, 1998). Επιπλέον, δόθηκε μεγαλύτερη ελευθερία στα σχολεία να αποφασίζουν με ποιον τρόπο θα επιτύχουν τους μαθησιακούς στόχους και να καθορίζουν τις ώρες διδασκαλίας του κάθε μαθήματος, αλλά και μεγαλύτερη ελευθερία στους μαθητές να επιλέγουν ποια μαθήματα θα παρακολουθήσουν (Carnoy, 1998). Στην ουσία, η συντηρητική κυβέρνηση αυτή την περίοδο συνέχισε τις προσπάθειες της προηγούμενης σοσιαλδημοκρατικής κυβέρνησης να απαλλάξει τον κεντρικό κρατικό μηχανισμό από την οικονομική διαχείριση και τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό των σχολείων και να μεταθέσει αυτές τις αρμοδιότητες στους δήμους ή στα ίδια τα σχολεία, μετατρέποντας τον ρόλο της κυβέρνησης σε αυτόν της αξιολόγησης της επίτευξης των στόχων από την πλευρά των δήμων (Carnoy, 1998).

Συγχρόνως, σύμφωνα με τον Miron (1996), η κυβέρνηση επιχείρησε με κάθε τρόπο να ενισχύσει την ιδιωτική εκπαίδευση. Οι περισσότερες αιτήσεις που κατατέθηκαν τότε για την ίδρυση νέων ιδιωτικών σχολείων έγιναν δεκτές. Τα «ανεξάρτητα» ιδιωτικά σχολεία, εφόσον λάμβαναν την έγκριση λειτουργίας, χρηματοδοτούνταν πλήρως από τα δημόσια ταμεία και είχαν απόλυτη αυτονομία ως προς την αξιοποίηση των πόρων τους. Δεν υπήρχε κανένας περιορισμός

ως προς το είδος της ιδιοκτησίας: μπορούσαν να λειτουργούν υπό τη διοίκηση θρησκευτικών οργανώσεων, μη κερδοσκοπικών συνεταιρισμών ή κερδοσκοπικών εταιρειών. Ωστόσο, ήταν υποχρεωμένα να ακολουθούν το εθνικό αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών και να αξιολογούνται ανά τακτά διαστήματα από την Επιθεώρηση Σχολείων, ενώ απαγορευόταν το να χρεώνουν επιπλέον δίδακτρα, πέρα από την αξία του κουπονιού, καθώς και το να επιλέγουν τους μαθητές που θα εγγράψουν με κριτήριο τις ικανότητές τους (O.E.C.D., 2015).

Ως αποτέλεσμα της εφαρμογής του συστήματος σχολικών κουπονιών από το 1992 και έπειτα, καταγράφηκε μια μικρή μόνο αύξηση στον αριθμό των ιδιωτικών σχολείων: στο επίπεδο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης τα ιδιωτικά σχολεία αποτελούσαν πριν την εφαρμογή του συστήματος το 2% περίπου των συνολικών σχολείων και τρία χρόνια μετά έφτασαν περίπου στο 5% (Carnoy, 1998). Στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση η αντίστοιχη αύξηση ήταν από 9,7% στο 10,9%. Σύμφωνα με έρευνες στην κοινή γνώμη εκείνη την εποχή, παρά το ότι η πλειοψηφία των Σουηδών (το 60%) αξιολογούσε ως θετική τη δυνατότητα επιλογής σχολείου, μόνο το 7% των γονέων έκανε όντως αίτηση για μετακίνηση των παιδιών τους σε άλλο σχολείο και μόνο το 10% του συνολικού αριθμού μαθητών φοιτούσε σε διαφορετικό σχολείο από αυτό της γειτονιάς τους (Carnoy, ό.π.). Μάλιστα, τα σχολεία που αύξησαν περισσότερο τον αριθμό των εγγραφών τους ήταν σχολεία που εφάρμοζαν συγκεκριμένη παιδαγωγική προσέγγιση (π.χ. Montessori, Waldorf) και θρησκευτικά σχολεία. Με βάση τα παραπάνω, ο Carnoy συμπεραίνει ότι το πρόγραμμα σχολικών κουπονιών στη Σουηδία ενόησε μια πολύ μικρή μερίδα γονέων που είχαν συγκεκριμένες απαιτήσεις για το είδος εκπαίδευσης των παιδιών τους και μια μειοψηφία γονέων που δεν ήταν ευχαριστημένοι με το δημόσιο σχολείο της γειτονιάς τους.

Ως προς την επίδραση του προγράμματος στις επιδόσεις των μαθητών, οι Böhlmark & Lindahl (2007) υπολόγισαν ότι η βελτίωση στις συνολικές επιδόσεις του μαθητικού πληθυσμού λόγω του ανταγωνισμού που αναπτύχθηκε ανάμεσα στα σχολεία υπολογίζεται ανέρχεται στο 1% για μια αύξηση των ιδιωτικών σχολείων της τάξης του 10%, ποσοστό που θεωρείται στατιστικά σημαντικό. Βέβαια, το ατομικό όφελος του κάθε μεμονωμένου μαθητή από την εγγραφή σε ιδιωτικό σχολείο ανέρχεται σε πολύ χαμηλότερο ποσοστό, περίπου 0,1%.

Ως προς τις επιπτώσεις του προγράμματος στο κόστος λειτουργίας των σχολείων, η έρευνα των Böhlmark & Lindahl (ό.π.) έδειξε ότι η αύξηση του συνολικού αριθμού ιδιωτικών σχολείων

στη χώρα (10%) όχι μόνο δεν επέφερε μείωση του συνολικού κόστους της εκπαίδευσης αλλά οδήγησε και σε μια αύξηση της τάξης του 2%.

Τέλος, ως προς την επίδραση του προγράμματος στον διαχωρισμό των μαθητών (segregation) ως προς τα φυλετικά-κοινωνικά χαρακτηριστικά τους (δηλαδή την διαφοροποίηση των μαθητών που φοιτούν σε ιδιωτικά και δημόσια σχολεία), η έρευνα των Böhlmarm & Lindahl (ό.π.) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι με την εφαρμογή του συγκεκριμένου προγράμματος σημειώθηκε αυξημένος διαχωρισμός των μαθητών με κριτήριο το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων τους και την ιδιότητα των μαθητών ως μεταναστών δεύτερης γενιάς.

2.4. Η περίπτωση του Milwaukee (Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής)

Στην πόλη Milwaukee της πολιτείας Wisconsin των Η.Π.Α. εφαρμόστηκε από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ένα μοντέλο «στοχευμένων» σχολικών κουπονιών, που χορηγήθηκαν αρχικά σε έναν περιορισμένο αριθμό μαθητών που προέρχονταν από οικογένειες χαμηλού εισοδήματος, με σκοπό να εγγραφούν σε ιδιωτικά, μη θρησκευτικά σχολεία. Τα επόμενα χρόνια το πρόγραμμα επεκτάθηκε και συμπεριέλαβε μεγαλύτερο αριθμό μαθητών, ενώ δόθηκε και η δυνατότητα αξιοποίησης των κουπονιών για εγγραφή σε θρησκευτικά σχολεία (McEwan, 2000). Το πρόγραμμα του Milwaukee αποτελεί το μεγαλύτερο σε διάρκεια πρόγραμμα κουπονιών στις Η.Π.Α. και δίνει τη δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε πολλούς διαφορετικούς τύπους σχολείου (παραδοσιακά δημόσια σχολεία, δημόσια σχολεία «magnet schools», δηλαδή με εξειδικευμένα προγράμματα σπουδών, σχολεία «charter», δηλαδή ιδιωτικά σχολεία που λαμβάνουν κρατική επιχορήγηση, και ανεξάρτητα ιδιωτικά σχολεία που έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα κουπονιών). Κύριοι αποδέκτες των κουπονιών είναι οι Αφροαμερικανοί μαθητές, οι οποίοι αποτελούν περίπου τα δύο τρίτα του μαθητικού πληθυσμού της πόλης. Το 2017, μόνο ο ένας στους τέσσερις μαθητές του Milwaukee φοιτούσε στο δημόσιο σχολείο της γειτονιάς του, γεγονός που αποδεικνύει το υψηλό ποσοστό μετακίνησης των μαθητών σε διαφορετικά σχολεία μέσω των σχολικών κουπονιών (Carnoy, 2017).

Οι μελέτες για την αποτελεσματικότητα του προγράμματος του Milwaukee έδειξαν ότι οι μαθητές που μετακινήθηκαν σε ιδιωτικό σχολείο κάνοντας χρήση των κουπονιών σημείωσαν ελαφρώς καλύτερες επιδόσεις στα Μαθηματικά σε σχέση με αυτούς που παρέμειναν σε δημόσια σχολεία, ενώ στη Γλώσσα δεν υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφορά (Greene et al., 1998,

Rouse, 1998). Ωστόσο, σύμφωνα με τον McEwan (2000), ακόμη και αυτά τα ευρήματα μπορεί να έχουν περιορισμένη εφαρμογή, καθώς οι συγκεκριμένες έρευνες αξιοποίησαν στοιχεία μόνο από μη θρησκευτικά ιδιωτικά σχολεία και, επιπλέον, το 80% των μαθητών που εγγράφηκαν σε ιδιωτικά σχολεία φοιτούσε σε τρία συγκεκριμένα σχολεία, επομένως δεν μπορεί να εξαχθούν συμπεράσματα για το σύνολο των ιδιωτικών σχολείων της περιοχής.

2.5. Η κατάσταση στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται συγκεντρωτικά στοιχεία σχετικά με τη δυνατότητα επιλογής σχολείου (στη μέση εκπαίδευση) και την παροχή σχολικών κουπονιών ή έκπτωσης φόρου στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α., σύμφωνα με την τελευταία δημοσιευμένη του έκθεση (Ο.Ε.Κ.Δ., 2010).

Πίνακας 2.1

Δυνατότητα επιλογής σχολείου στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α.

Χώρα	Αρχική ανάθεση μαθητών σε δημόσιο σχολείο της γειτονιάς	Οι μαθητές έχουν δικαίωμα εγγραφής σε οποιοδήποτε δημόσιο σχολείο	Παροχή κουπονιών για εγγραφή σε δημόσια σχολεία	Παροχή κουπονιών για εγγραφή σε ιδιωτικά σχολεία που χρηματοδοτούνται από το κράτος	Παροχή κουπονιών για εγγραφή σε ανεξάρτητα ιδιωτικά σχολεία	Έκπτωση φόρου για μαθητές που εγγράφονται σε ιδιωτικά σχολεία με δίδακτρα
Αυστρία	ναι	ναι	όχι	όχι	όχι	όχι
Βέλγιο	όχι	ναι	ναι	ναι	όχι	όχι
Χιλή	όχι	ναι	ναι	ναι	-	όχι
Τσεχία	ναι	ναι	όχι	όχι	-	όχι
Δανία	ναι	ναι	όχι	όχι	όχι	όχι
Αγγλία	ναι	ναι	-	-	όχι	όχι
Εσθονία	ναι	ναι	ναι	-	ναι	ναι
Φινλανδία	ναι	όχι	-	-	-	όχι
Γαλλία	ναι	όχι	ναι	ναι	ναι	όχι
Γερμανία	ναι	όχι	ναι	ναι	-	ναι
Ελλάδα	ναι	όχι	όχι	όχι	όχι	όχι
Ουγγαρία	ναι	ναι	όχι	όχι	όχι	-
Ισλανδία	ναι	όχι	όχι	όχι	όχι	όχι
Ιρλανδία	ναι	ναι	όχι	-	όχι	-
Ισραήλ	ναι	ναι	-	-	-	όχι
Ιταλία	ναι	ναι	ναι	-	όχι	ναι
Ιαπωνία	ναι	όχι	όχι	-	όχι	όχι
Κορέα	ναι	όχι	όχι	όχι	-	ναι
Λουξεμβούργο	ναι	ναι	όχι	όχι	όχι	ναι
Μεξικό	ναι	ναι	-	-	όχι	όχι
Ολλανδία	όχι	όχι	όχι	όχι	όχι	όχι
Νέα Ζηλανδία	όχι	ναι	ναι	ναι	ναι	όχι
Νορβηγία	ναι	όχι	όχι	όχι	όχι	όχι
Πολωνία	ναι	όχι	ναι	ναι	ναι	όχι
Πορτογαλία	ναι	ναι	-	-	-	ναι

Σκωτία	ναι	όχι	όχι	όχι	όχι	ναι
Σλοβακία	ναι	ναι	ναι	όχι	-	όχι
Σλοβενία	ναι	όχι	όχι	όχι	όχι	όχι
Ισπανία	ναι	ναι	ναι	ναι	-	ναι
Σουηδία	ναι	όχι	όχι	όχι	-	όχι
Ελβετία	ναι	όχι	όχι	όχι	όχι	όχι

Φαίνεται, λοιπόν, ότι η πλειοψηφία των χωρών του Ο.Ο.Σ.Α. δίνει στις οικογένειες των μαθητών τη δυνατότητα επιλογής σχολείου και σε αρκετές από αυτές εφαρμόζονται συστήματα παροχής κουπονιών για την εγγραφή σε δημόσια ή ιδιωτικά σχολεία, καθώς και συστήματα παροχής έκπτωσης φόρου για την φοίτηση σε ιδιωτικά σχολεία με δίδακτρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΚΡΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΚΟΥΠΟΝΙΩΝ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ

Ως προς την ελευθερία επιλογής

Σύμφωνα με τον Colin (2005), απαραίτητες προϋποθέσεις για να έχει νόημα η ελευθερία επιλογής σχολείου στο πλαίσιο μιας ελεύθερης αγοράς εκπαιδευτικών υπηρεσιών είναι η γνώση από την πλευρά του «χρήστη» των γενικών συνθηκών που επικρατούν στη συγκεκριμένη αγορά και η πρόσβασή του σε επαρκή πληροφόρηση σχετικά με τις παρεχόμενες υπηρεσίες και τις διαθέσιμες επιλογές του. Ωστόσο, πολύ συχνά, όταν οι γονείς των παιδιών καλούνται να επιλέξουν σχολείο, δεν λαμβάνουν την απαραίτητη πληροφόρηση ή οι πληροφορίες που τους παρέχονται είναι υπερβολικά σύνθετες, δεν είναι πλαισιωμένες και δεν συνοδεύονται από κάποια συμβουλευτική υποστήριξη που θα τους επέτρεπε να κατανοήσουν τις συνθήκες που επικρατούν στη συγκεκριμένη αγορά, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να πραγματοποιήσουν ορθολογικές αποφάσεις οι οποίες να εξυπηρετούν ουσιαστικά τις ανάγκες τους (Valkama & Bailey, 2001, Γούλας & Καλογεράκης, 2020).

Ως λύση σε αυτό το πρόβλημα προτείνεται από τους υπέρμαχους των κουπονιών η δημιουργία φορέων οι οποίοι θα αξιολογούν τις πληροφορίες που παρέχουν τα σχολεία και θα κάνουν τις απαραίτητες έρευνες και συγκρίσεις για λογαριασμό των γονέων – καταναλωτών (Appleton, 1997). Υποστηρίζεται λοιπόν ότι με αυτόν τον τρόπο είναι πιο πιθανό οι γονείς να μπορούν να πραγματοποιήσουν ορθολογικές αποφάσεις και μάλιστα θα πρέπει τα σχολεία να υποχρεώνονται από την πολιτεία να δημοσιοποιούν τα σχετικά στοιχεία που θα επιτρέπουν τη συγκριτική αξιολόγησή τους (Valkama & Bailey, 2001).

Ωστόσο, τα συστήματα αξιολόγησης και κατάταξης των σχολείων που καθιερώνονται με σκοπό να διευκολύνουν τους γονείς στην επιλογή τους βασίζονται κατά κύριο λόγο στις επιδόσεις των μαθητών κάθε σχολείου σε τυποποιημένα τεστ. Αυτού του είδους η αξιολόγηση δημιουργεί δύο προβλήματα: αφενός, όταν τα ίδια τα σχολεία είναι υπεύθυνα για την αξιολόγηση των επιδόσεων των μαθητών τους, συχνά προβαίνουν σε υπερβαθμολογήσεις

προκειμένου να καταγράφονται υψηλές επιδόσεις που θα τους χαρίσουν υψηλότερες θέσεις στην κατάταξη, με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια κατασκευασμένη εικόνα για την παρεχόμενη εκπαίδευση που επηρεάζει τους γονείς στην επιλογή τους, χωρίς όμως να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα (Γούλας & Καλογεράκης, 2020). Αφετέρου, οι πολιτικές αξιολόγησης που βασίζονται στις επιδόσεις των μαθητών σε τυποποιημένα τεστ επηρεάζουν αρνητικά την εκπαίδευση, αλλοιώνοντας τον παιδαγωγικό χαρακτήρα της, καθώς έχουν ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση διδακτικών προσεγγίσεων που στοχεύουν αποκλειστικά στην επιτυχία στα συγκεκριμένα τεστ και αυξάνουν τα επίπεδα άγχους των μαθητών (Ball & Youdell, 2008).

Ως προς τα αποτελέσματα της προώθησης του ανταγωνισμού

Τα τελευταία είκοσι χρόνια έχει πραγματοποιηθεί πλήθος ερευνών σχετικά με τις συνέπειες της εφαρμογής των συστημάτων κουπονιών σε διάφορες χώρες (Η.Π.Α., Χιλή, Σουηδία κ.ά.) ως προς τα μαθησιακά αποτελέσματα, τόσο των παιδιών που αξιοποιούν τα voucher για να μετακινηθούν σε άλλο σχολείο όσο και αυτών που παραμένουν στο δημόσιο σχολείο της περιοχής τους. Σύμφωνα με το επιχείρημα ότι ο ανταγωνισμός μεταξύ των σχολείων θα επιφέρει βελτίωση των παρεχόμενων εκπαιδευτικών υπηρεσιών, οι επιδόσεις των μαθητών στις περιοχές όπου παρέχονται κουπόνια θα έπρεπε να παρουσιάζουν σημαντική άνοδο. Δεδομένων των διαφορετικών κοινωνικών και οικονομικών πλαισίων, στα οποία έχουν εφαρμοστεί συστήματα κουπονιών, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι τα στοιχεία σχετικά με τον αντίκτυπό τους είναι ανάμεικτα (Sørensen, 2017).

Ωστόσο, η πλειοψηφία των ερευνών καταλήγει στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχουν επαρκείς αποδείξεις για την ύπαρξη στατιστικά σημαντικής σχέσης ανάμεσα στην εισαγωγή των κουπονιών και στην βελτίωση των επιδόσεων των μαθητών (Levin, 1998, McEwan, 2002, Hsieh & Urquiola, 2006, Carnoy, 2017 κ.ά.). Ακόμη και σε ορισμένες περιπτώσεις όπου φαίνεται αρχικά να υπάρχει μια βελτίωση, αυτή δεν διατηρείται για μεγάλο διάστημα. Για παράδειγμα, όπως αναφέρει ο Carnoy (2017), οι έρευνες των Hoxby (2003) και Chakrabarti (2008) στο Milwaukee της πολιτείας Wisconsin των Η.Π.Α. έδειξαν ότι δύο χρόνια μετά την έναρξη της παροχής κουπονιών, οι βαθμολογίες των μαθητών στα δημόσια σχολεία του Milwaukee σε σύγκριση με άλλα παρόμοια σχολεία της συγκεκριμένης πολιτείας (που δεν χρησιμοποιούσαν κουπόνια) αυξήθηκαν σημαντικά. Όμως μεταγενέστερη έρευνα του Carnoy έδειξε ότι τα επόμενα χρόνια οι βαθμολογίες αυτές μειώθηκαν ξανά, γεγονός που υποδεικνύει ότι

ενδεχομένως η βελτίωση που παρατηρήθηκε τα δύο πρώτα χρόνια να ήταν μια αντίδραση στην αρχική «απειλή» του αυξανόμενου ανταγωνισμού, η οποία όμως δεν κατέστη δυνατό να διατηρηθεί για μεγαλύτερο διάστημα (Carnoy, 2017).

Επιπλέον, έχουν υπάρξει έρευνες και από διεθνείς οργανισμούς όπως ο Ο.Ο.Σ.Α. σχετικά με τη σχέση ανάμεσα στην ύπαρξη ανταγωνισμού μεταξύ των σχολείων και στις επιδόσεις των μαθητών στον διεθνή διαγωνισμό PISA. Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία του Ο.Ο.Σ.Α. (Ο.Ε.Κ.Δ., 2009), η σύγκριση των αποτελεσμάτων του PISA για μαθητές διαφορετικών χωρών έδειξε ότι δεν υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στον βαθμό του ανταγωνισμού μεταξύ σχολείων και στις επιδόσεις των μαθητών. Αντίστοιχες συγκρίσεις στο εσωτερικό διάφορων χωρών δείχνουν ότι μπορεί να υπάρχει κάποια θετική σχέση μεταξύ ανταγωνισμού και επιδόσεων, ωστόσο πολύ συχνά αυτό είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι οι μαθητές υψηλού κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου, οι οποίοι συνήθως σημειώνουν υψηλότερες βαθμολογίες, είναι πιο πιθανό να προτιμήσουν να φοιτήσουν σε σχολεία που ανταγωνίζονται μεταξύ τους για εγγραφές κι όχι σε αυτά που δεν ανταγωνίζονται τα άλλα. Έτσι, όταν στις μετρήσεις λαμβάνεται υπ' όψιν το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο των μαθητών και των σχολείων, στις περισσότερες χώρες δεν καταγράφεται πλέον στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στον ανταγωνισμό μεταξύ σχολείων και τις επιδόσεις των μαθητών (Ο.Ε.Κ.Δ., 2009).

Συνεπώς, παρόλο που η καθιέρωση της επιλογής σχολείου μέσω των κουπονιών υποτίθεται ότι θα αύξανε τον ανταγωνισμό μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων, παρακινώντας τα πρώτα να βελτιωθούν, δεν έχει επιφέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα στις επιδόσεις των μαθητών. Ωστόσο, έχει σίγουρα επιτύχει να αυξήσει τον αριθμό των ιδιωτικών σχολείων στις χώρες ή τις περιοχές που εφαρμόστηκε και να μειώσει τον αριθμό των δημόσιων σχολείων που δεν κατάφεραν να προσελκύσουν αρκετούς μαθητές, προκαλώντας έτσι ριζικές αλλαγές στην δομή των συγκεκριμένων εκπαιδευτικών συστημάτων και λειτουργώντας ουσιαστικά ως ένας μοχλός ιδιωτικοποίησης της εκπαίδευσης (Sørensen, 2017).

Επιπλέον, αρνητικές συνέπειες της εφαρμογής του συστήματος των κουπονιών καταγράφονται και στις εργασιακές σχέσεις των εκπαιδευτικών, με φαινόμενα όπως μειώσεις μισθών ή απολύσεις για όσους εργαζόνταν σε -συνήθως δημόσια- σχολεία που χαρακτηρίστηκαν ως «αποτυχημένα» ή δεν κατάφεραν να προσελκύσουν αρκετούς μαθητές (Valkama & Bailey, 2001).

Τέλος, το επιχείρημα ότι λόγω του ανταγωνισμού τα σχολεία θα παρακινηθούν να γίνουν πιο αποδοτικά στην διαχείριση των πόρων τους και θα μειώσουν το κόστος λειτουργίας τους δεν φαίνεται να αποδεικνύεται στην πράξη. Σύμφωνα με τον Carnoy (2017), ένας λόγος για τον οποίο πολλά ιδιωτικά σχολεία παρουσιάζουν χαμηλότερο κόστος λειτουργίας από αντίστοιχα δημόσια είναι ότι βρίσκουν τρόπους να αποκλείουν μαθητές, των οποίων η εγγραφή συνεπάγεται αυξημένες απαιτήσεις σε πόρους (π.χ. μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που χρειάζονται εξατομικευμένη υποστήριξη), κάτι που δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί στο σύνολο των σχολείων. Επιπλέον, συχνά τα σχολεία αυτά αμείβουν πολύ χαμηλά τους εκπαιδευτικούς, η πλειοψηφία των οποίων είναι νέοι, χωρίς εργασιακή εμπειρία. Οι εκπαιδευτικοί αυτοί, όπως υποστηρίζει ο Carnoy (2017), δέχονται να εργαστούν με χαμηλούς μισθούς και συμβάσεις ορισμένου χρόνου, προκειμένου να αποκτήσουν εμπειρία και να έχουν προοπτικές για πρόσληψη στον δημόσιο τομέα στο μέλλον. Έτσι, το σύστημα απασχόλησης και μισθοδοσίας της δημόσιας εκπαίδευσης είναι αυτό που «επιχορηγεί» το χαμηλότερο κόστος των εκπαιδευτικών στα ιδιωτικά σχολεία, και για να συνεχίσουν τα ιδιωτικά να έχουν χαμηλά κόστη, είναι απαραίτητο να διατηρείται ένα δημόσιο σύστημα που χορηγεί στους εκπαιδευτικούς λογικούς μισθούς και τους παρέχει εργασιακή ασφάλεια.

Είναι σημαντικό στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι, σύμφωνα με την έρευνα των Levin και Driver (1997), η δημιουργία και η διατήρηση ενός προγράμματος κουπονιών επιφέρει επιπλέον κόστη που συνδέονται με τη μετακίνηση και τη στέγαση των μαθητών που έρχονται από μακριά, την τήρηση αρχείων από τα σχολεία, την ενημέρωση των γονέων, την εκδίκαση διαφορών σε δικαστήρια κ.ά., τα οποία μπορεί να αυξήσουν το συνολικό δημόσιο κόστος της εκπαίδευσης κατά 25% ή και περισσότερο.

Ως προς την ισότητα ευκαιριών

Παρά τις προσδοκίες για προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και ενίσχυση των μη προνομιούχων μαθητών μέσω της παροχής κουπονιών, οι έρευνες στις χώρες που εφαρμόστηκαν τέτοια προγράμματα παρουσιάζουν τα ακριβώς αντίθετα αποτελέσματα: αυξημένες εκπαιδευτικές ανισότητες, εφαρμογή πολιτικών επιλογής από τα ιδιωτικά σχολεία, διαχωρισμός σχολείων σε σχολεία για μαθητές υψηλού και σχολεία για μαθητές χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου κ.ά. (Ball & Youdell, 2008, Carnoy, 2017, Hsieh and Urquiola, 2006, Levin, 1998). Τα φαινόμενα αυτά έχουν καταγραφεί κυρίως σε προγράμματα όπου τα

κουπόνια χορηγούνται στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού και τα σχολεία είναι ελεύθερα να θέτουν κριτήρια επιλογής των μαθητών, σε περίπτωση που οι αιτήσεις ξεπερνούν τις προσφερόμενες θέσεις. Σε αυτή την περίπτωση, τα σχολεία προτιμούν να εγγράψουν μαθητές υψηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου ή που έχουν σημειώσει υψηλές μαθησιακές επιδόσεις στο παρελθόν, ώστε να εξασφαλίσουν την επιτυχία του σχολείου στις εξετάσεις και την κατάκτηση υψηλής θέσης στην σειρά κατάταξης των σχολείων της περιοχής. Έτσι, οι μαθητές χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου ή χαμηλών επιδόσεων αποκλείονται από τα πιο «επιτυχημένα» σχολεία και συγχρόνως τα σχολεία που δεν κατέχουν υψηλές θέσεις στην κατάταξη χάνουν μεγάλο μέρος των μαθητών που σημειώνουν υψηλές επιδόσεις, με αποτέλεσμα την περαιτέρω υποβάθμισή τους και τη σημείωση πτώσης στους σχετικές δείκτες.

Σε περιπτώσεις που τα σχολεία δεν έχουν την ελευθερία να θέσουν κριτήρια επιλογής των μαθητών, ένας εναλλακτικός τρόπος αποκλεισμού των μη προνομιούχων μαθητών –από τα ιδιωτικά σχολεία- είναι η επιβολή διδάκτρων (πέραν της αξίας του κουπονιού), τα οποία οι γονείς με χαμηλά εισοδήματα δεν έχουν τη δυνατότητα να καταβάλουν. Τα στοιχεία από τη μακρά εμπειρία των χωρών της Ευρώπης στα προγράμματα κουπονιών δείχνουν ότι οι μαθητές χαμηλότερου εισοδήματος είναι λιγότερο πιθανό να έχουν πρόσβαση στην ιδιωτική εκπαίδευση (Ambler, 1994).

Εκτός από τα πιθανά κριτήρια επιλογής και τα δίδακτρα που θέτουν τα σχολεία, οι έρευνες δείχνουν ότι υπάρχουν κι άλλοι παράγοντες που περιορίζουν την επιλογή σχολείου για τις μη προνομιούχες οικογένειες, όπως η τοποθεσία των σχολείων και το συνεπαγόμενο κόστος μετακίνησης, σε περίπτωση που το σχολείο που επιλέγουν βρίσκεται μακριά από τον τόπο κατοικίας τους. Οι γονείς που διαθέτουν οικονομική άνεση έχουν τη δυνατότητα να επωμιστούν το οικονομικό κόστος της μετακίνησης των παιδιών τους σε σχολεία που βρίσκονται μακριά από τον τόπο κατοικίας τους, κάτι που δεν ισχύει για τις οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα, με αποτέλεσμα να αναγκάζονται να επιλέξουν σχολείο με κριτήριο την τοποθεσία και όχι την ποιότητα της εκπαίδευσης (Carnoy, 1998). Σχετικές μελέτες σε προγράμματα κουπονιών που έχουν εφαρμοστεί καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι όσο υψηλότερο είναι το οικογενειακό εισόδημα, τόσο πιο πιθανό είναι η επιλογή να γίνεται με κριτήριο την ποιότητα κι όχι την τοποθεσία (Elmore, 1990).

Ένας ακόμη παράγοντας που δυσχεραίνει την επιλογή σχολείου για τις οικογένειες χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου είναι η πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με τις διαθέσιμες επιλογές αλλά και η κατανόηση αυτών των πληροφοριών (Carnoy, 1998). Τα αποτελέσματα σχετικών ερευνών έχουν δείξει ότι οι γονείς που διαθέτουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο ή χαμηλό εισόδημα ή ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες δεν μπορούν να αναζητήσουν, να κατανοήσουν και να αξιοποιήσουν στον ίδιο βαθμό με τους πιο προνομιούχους τις πληροφορίες σχετικά με την ποιότητα των διαθέσιμων επιλογών για την εκπαίδευση των παιδιών τους (Levin, 1995).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1. Σκοπός της έρευνας

Τις τελευταίες δεκαετίες στην πλειοψηφία των χωρών του Ο.Ο.Σ.Α. πραγματοποιούνται μεταρρυθμίσεις στον τομέα της εκπαίδευσης που εισάγουν έννοιες και μηχανισμούς της αγοράς, όπως η ελευθερία επιλογής του καταναλωτή, ο ανταγωνισμός μεταξύ των σχολείων, η αυτονομία, η αποτελεσματικότητα και η αποδοτικότητα, λειτουργώντας ως ένας μοχλός ιδιωτικοποίησης της εκπαίδευσης και επιφέροντας ριζικές αλλαγές στη δομή των εκπαιδευτικών συστημάτων.

Η Ελλάδα, ακολουθώντας τις υποδείξεις του Ο.Ο.Σ.Α. και των Ευρωπαϊών εταίρων, τα τελευταία χρόνια υιοθετεί όλο και περισσότερες εκπαιδευτικές πολιτικές που στοχεύουν στη νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση του σχολείου (π.χ. αξιολόγηση σχολικών μονάδων και εκπαιδευτικών, καθιέρωση εθνικών εξετάσεων σε όλες τις βαθμίδες, υιοθέτηση του ρόλου manager για τους διευθυντές σχολικών μονάδων, ευέλικτα προγράμματα σπουδών, θεσμός «πολλαπλού βιβλίου», σύστημα προσλήψεων εκπαιδευτικών με βάση μοριοδοτούμενα επί πληρωμή προσόντα κ.ά.). Σε πολλές περιπτώσεις, μάλιστα, η αιτιολόγηση εκ μέρους της πολιτικής ηγεσίας και του Υπουργείου Παιδείας για την ψήφιση και την εφαρμογή των συγκεκριμένων μεταρρυθμίσεων είναι ότι οι τελευταίες αποτελούν απαίτηση της κοινής γνώμης της χώρας μας, παρόλο που η συγκεκριμένη δήλωση δεν βασίζεται σε κανένα ερευνητικό εύρημα.

Τα τελευταία χρόνια, συζητείται όλο και πιο συχνά η –υποτιθέμενη- ανάγκη αποκέντρωσης του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, με τη μεταβίβαση περισσότερων αρμοδιοτήτων για τη λειτουργία των σχολείων από το Υπουργείο Παιδείας στους δήμους αλλά και στα ίδια τα σχολεία. Δεν αποκλείεται, λοιπόν, τα επόμενα χρόνια να κατατεθούν προτάσεις προς αυτή την κατεύθυνση, μία από τις οποίες θα μπορούσε να είναι το σύστημα χρηματοδότησης των σχολικών μονάδων με βάση τα σχολικά κουπόνια, ως μια πολιτική που θα προωθήσει την αυτονομία των σχολείων και τον ανταγωνισμό μεταξύ τους. Σε αυτό το πλαίσιο, και δεδομένης της απουσίας ερευνητικών δεδομένων για τα σχολικά κουπόνια στην Ελλάδα, κρίθηκε σκόπιμο

να υλοποιηθεί η συγκεκριμένη έρευνα με σκοπό να καταγραφούν οι ιδέες των πολιτών της χώρας για το τι είναι τα σχολικά κουπόνια (καθώς στην Ελλάδα δεν έχει εφαρμοστεί ως τώρα τέτοιο πρόγραμμα στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, παρά μόνο στην προσχολική αγωγή), οι απόψεις τους για τις πιθανές επιπτώσεις της εφαρμογής ενός τέτοιου προγράμματος και οι στάσεις τους ως προς την πιθανότητα εφαρμογής του.

4.2. Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερωτήματα που τέθηκαν προς διερεύνηση είναι τα εξής:

A. Γνωρίζουν οι πολίτες τι είναι τα σχολικά κουπόνια;

B. Ποιες επιπτώσεις πιστεύουν οι πολίτες ότι είναι πιθανό να έχει η εφαρμογή ενός συστήματος χρηματοδότησης των δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων της χώρας μας με βάση τα σχολικά κουπόνια;

Γ. Οι πολίτες είναι υπέρ της εφαρμογής ενός συστήματος χρηματοδότησης των δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων της χώρας μας με βάση τα σχολικά κουπόνια;

Δ1. Για ποιους λόγους οι πολίτες τάσσονται υπέρ της εφαρμογής ενός συστήματος χρηματοδότησης των δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων της χώρας μας με βάση τα σχολικά κουπόνια;

Δ2. Για ποιους λόγους οι πολίτες τάσσονται κατά της εφαρμογής ενός συστήματος χρηματοδότησης των δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων της χώρας μας με βάση τα σχολικά κουπόνια;

E. Σε περίπτωση εφαρμογής ενός συστήματος χρηματοδότησης των δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων της χώρας μας με βάση τα σχολικά κουπόνια, οι πολίτες θα επέλεγαν την μετακίνηση των παιδιών τους σε διαφορετικό σχολείο από αυτό στο οποίο ανήκουν τα παιδιά τους με βάση τον τόπο κατοικίας;

Στ. Σε περίπτωση εφαρμογής ενός συστήματος χρηματοδότησης των δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων της χώρας μας με βάση τα σχολικά κουπόνια, με ποια κριτήρια οι πολίτες θα επέλεγαν το σχολείο στο οποίο θα εγγράψουν τα παιδιά τους;

4.3. Μεθοδολογία έρευνας

Το εργαλείο που αξιοποιήθηκε για την υλοποίηση της έρευνας ήταν το ερωτηματολόγιο. Οι λόγοι για τους οποίους επιλέχθηκε το ερωτηματολόγιο είναι οι εξής:

- Η χρήση του σε σχέση με άλλα εργαλεία έρευνας έχει χαμηλό κόστος
- Η χορήγηση και η συμπλήρωσή του μπορούν να ολοκληρωθούν σε μικρό χρονικό διάστημα
- Μπορεί να παράσχει πληροφορίες για απόψεις και στάσεις που δεν είναι δυνατό να παρατηρηθούν με άλλον τρόπο
- Με την εξασφάλιση της ανωνυμίας του συμμετέχοντα και χωρίς την παρουσία του ερευνητή, το υποκείμενο μπορεί να δώσει ευκολότερα απαντήσεις σε οποιαδήποτε ερώτηση (Javeau, 2000).

Το ερωτηματολόγιο κατασκευάστηκε σε τρία στάδια. Αρχικά έγινε μελέτη της βιβλιογραφίας και καταγράφηκαν τα κύρια επιχειρήματα υπέρ και κατά της εφαρμογής των προγραμμάτων σχολικών κουπονιών και με βάση αυτά διαμορφώθηκαν οι ερωτήσεις. Στη συνέχεια το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε σε ένα δείγμα 15 συμμετεχόντων, οι οποίοι έκαναν σχόλια και παρατηρήσεις. Αξιοποιώντας αυτές τις παρατηρήσεις, έγιναν ορισμένες βελτιώσεις και το ερωτηματολόγιο πήρε την τελική του μορφή. Η χορήγηση του ερωτηματολογίου έγινε ηλεκτρονικά, μέσω του διαδικτυακού εργαλείου Google Forms. Στο ερωτηματολόγιο απάντησαν 100 συμμετέχοντες, κατά το χρονικό διάστημα 5/12/2021 – 3/1/2022. Ακολούθησε η στατιστική ανάλυση των απαντήσεων των συμμετεχόντων με τη χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS.

4.4. Περιγραφή του ερωτηματολογίου

Στην πρώτη σελίδα του ερωτηματολογίου υπάρχει ένα εισαγωγικό σημείωμα, που απευθύνεται στους πολίτες που καλούνται να το απαντήσουν. Το σημείωμα αυτό περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τον λόγο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου και τον σκοπό της έρευνας και τονίζεται ότι θα τηρηθεί απόλυτη ανωνυμία για τους συμμετέχοντες.

Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες πρέπει να απαντήσουν σε ερωτήσεις κλειστού τύπου σχετικά με τα ατομικά και δημογραφικά στοιχεία. Για παράδειγμα, πρέπει να αναφέρουν το φύλο τους, την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκουν, το μορφωτικό τους επίπεδο, το είδος της απασχόλησής τους, την οικονομική τους κατάσταση, καθώς και το αν έχουν παιδιά και τι ηλικίας είναι.

Το κύριο μέρος του ερωτηματολογίου είναι χωρισμένο σε τέσσερις ενότητες και αποτελείται αποκλειστικά από ερωτήσεις κλειστού τύπου. Στην πρώτη ενότητα, οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν σε δύο ερωτήσεις σχετικά με τις γνώσεις τους για τα σχολικά κουπόνια. Στη δεύτερη ενότητα, οι συμμετέχοντες, αφού διαβάσουν ένα σύντομο κείμενο που εξηγεί περιληπτικά τι είναι τα σχολικά κουπόνια, καλούνται να απαντήσουν σε εννέα ερωτήσεις για τις επιπτώσεις που θεωρούν ότι είναι πιθανό να επιφέρει η εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών στη χώρα μας. Συγκεκριμένα, για κάθε μία πρόταση, ζητείται από τους συμμετέχοντες να δηλώσουν πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν ότι είναι πιθανό να επέλθει η συγκεκριμένη επίπτωση, επιλέγοντας από τη δεκάβαθμη κλίμακα Likert (όπου 1 = διαφωνώ απόλυτα και 10 = συμφωνώ απόλυτα). Στην τρίτη ενότητα, οι συμμετέχοντες δηλώνουν αν τάσσονται υπέρ ή κατά της εφαρμογής ενός συστήματος σχολικών κουπονιών και επιλέγουν τους λόγους για τους οποίους έχουν τη συγκεκριμένη στάση, σημειώνοντας ξανά σε δεκάβαθμη κλίμακα τη σημασία που έχουν διάφοροι παράγοντες στη διαμόρφωση της άποψής τους. Τέλος, στην τέταρτη ενότητα, οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν για το είδος του σχολείου που θα επέλεγαν για τα παιδιά τους, αν υπήρχε η δυνατότητα επιλογής, και να αξιολογήσουν με βάση τη δεκάβαθμη κλίμακα το πόσο σημαντικά θεωρούν τα διάφορα κριτήρια επιλογής σχολείου.

Το ερωτηματολόγιο παρουσιάζεται ολοκληρωμένο στο παράρτημα της εργασίας (σελίδα 65).

4.5. Το δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από ενήλικους πολίτες, χωρίς περιορισμό ως προς το μορφωτικό επίπεδο και τον κλάδο σπουδών.

Στον πίνακα 4.1 παρουσιάζονται συγκεντρωτικά τα στατιστικά στοιχεία που σχετίζονται με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος και στη συνέχεια παρουσιάζεται η κατανομή του δείγματος για κάθε χαρακτηριστικό ξεχωριστά.

Πίνακας 4.1

Δημογραφικά στοιχεία του δείγματος

Descriptive Statistics

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Q1	100	1	2	1,80	,402
Q2	100	1	4	2,22	1,244
Q3	100	1	4	3,36	,659
Q4	100	1	2	1,60	,492
Q6	22	1	2	1,14	,351
Q7	100	1	5	1,83	,975
Q8	100	1	5	3,28	,766
Valid N (listwise)	22				

Από τους 100 συμμετέχοντες, οι 80 είναι γυναίκες (80%) και οι 20 άνδρες (20%).

Πίνακας 4.2**Κατανομή του δείγματος σε σχέση με το φύλο (Q1)**

Φύλο	N	%
1. Άνδρας	20	20
2. Γυναίκα	80	80
Σύνολο	100	100

Το ηλικιακό εύρος των συμμετεχόντων διαμορφώθηκε ως εξής: Το μεγαλύτερο ποσοστό συγκέντρωσε η ηλικιακή ομάδα 19-30 ετών (41%). Ακολουθεί η ηλικιακή ομάδα 51+ (με ποσοστό 27%), η ηλικιακή ομάδα 31-40 ετών (με ποσοστό 23%) και τέλος η ομάδα 41-50 (με ποσοστό 9%).

Πίνακας 4.3**Κατανομή του δείγματος σε σχέση με την ηλικία (Q2)**

Ηλικία	N	%
1. 19-30 ετών	41	41
2. 31-40 ετών	23	23
3. 41-50 ετών	9	9

4. 51+ ετών	27	27
Σύνολο	100	100

Σε ό,τι αφορά το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων, το μεγαλύτερο ποσοστό έχει ολοκληρώσει σπουδές στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση (ΑΕΙ ή ΤΕΙ) (47%). Ακολουθεί με μικρή διαφορά το ποσοστό που έχει πραγματοποιήσει μεταπτυχιακές σπουδές (45%), ενώ πολύ χαμηλότερα είναι τα ποσοστά σπουδών στη δευτεροβάθμια (7%) και υποχρεωτική εκπαίδευση (1%).

Πίνακας 4.4

Κατανομή του δείγματος σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο (Q3)

Μορφωτικό επίπεδο	N	%
1. Υποχρεωτική εκπαίδευση	1	1
2. Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	7	7
3. Τριτοβάθμια εκπαίδευση (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	47	47
4. Μεταπτυχιακές σπουδές	45	45
Σύνολο	100	100

Ως προς την οικογενειακή κατάσταση, το 60% των συμμετεχόντων δεν έχει παιδιά και το 40% έχει.

Πίνακας 4.5

Κατανομή του δείγματος σε σχέση με την οικογενειακή κατάσταση (Q4)

Οικογενειακή κατάσταση	N	%
1. Με παιδιά	40	40
2. Χωρίς παιδιά	60	60
Σύνολο	100	100

Από τους 40 συμμετέχοντες που δήλωσαν ότι έχουν παιδιά, προκύπτει το ηλικιακό εύρος των παιδιών: το μεγαλύτερο ποσοστό έχει παιδιά άνω των 18 ετών (45%). Ακολουθούν με ίδια ποσοστά οι συμμετέχοντες με παιδιά 0-5 ετών (22,5%) και 13-18 ετών (22,5%), ενώ οι συμμετέχοντες με παιδιά 6-12 ετών αποτελούν το 10%.

Πίνακας 4.6

Κατανομή του δείγματος σε σχέση με την ηλικία των παιδιών των συμμετεχόντων (Q5)

Ηλικία παιδιών	N	%
1. 0-5 ετών	9	22,5
2. 6-12 ετών	4	10
3. 13-18 ετών	9	22,5
4. 18+ ετών	18	45
Σύνολο	40	100

Ως προς τον τύπο του σχολείου στο οποίο φοιτούν τα παιδιά των συμμετεχόντων (όσα βρίσκονται σε σχολική ηλικία), το 86,4% των συμμετεχόντων δήλωσε ότι φοιτούν σε δημόσιο σχολείο και το 13,6% σε ιδιωτικό.

Πίνακας 4.7

Κατανομή του δείγματος σε σχέση με τον τύπο σχολείου όπου φοιτούν τα παιδιά των συμμετεχόντων (Q6)

Τύπος σχολείου	N	%
1. Δημόσιο	19	86,4
2. Ιδιωτικό	3	13,6
Σύνολο	22	100

Ως προς το είδος απασχόλησης των συμμετεχόντων, το μεγαλύτερο ποσοστό αποτελείται από δημόσιους υπαλλήλους (47%) και ακολουθούν οι ιδιωτικοί υπάλληλοι (32%). Μικρότερο ποσοστό συγκεντρώνουν οι ελεύθεροι επαγγελματίες (13%), οι άνεργοι (7%) και οι φοιτητές (1%).

Πίνακας 4.8

Κατανομή του δείγματος σε σχέση με το είδος απασχόλησης (Q7)

Είδος απασχόλησης	N	%
1. Δημόσιος υπάλληλος	47	47
2. Ιδιωτικός υπάλληλος	32	32
3. Ελεύθερος επαγγελματίας	13	13
4. Άνεργος	7	7
5. Φοιτητής	1	1
Σύνολο	100	100

Τέλος, σε ό,τι αφορά την οικονομική κατάσταση των συμμετεχόντων, όπως την αξιολογούν οι ίδιοι, το μεγαλύτερο ποσοστό δηλώνει πως είναι σε μέτρια (46%) ή καλή κατάσταση (41%). Ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά οι συμμετέχοντες που δηλώνουν πως είναι σε κακή οικονομική κατάσταση (9%), πολύ κακή (3%) και πολύ καλή κατάσταση (1%).

Πίνακας 4.9

Κατανομή του δείγματος σε σχέση με την οικονομική κατάσταση (Q8)

Οικονομική κατάσταση	N	%
1. Πολύ κακή	3	3
2. Κακή	9	9
3. Μέτρια	46	46
4. Καλή	41	41
5. Πολύ καλή	1	1
Σύνολο	100	100

4.6. Περιορισμοί της έρευνας – Αξιοπιστία

Ως περιορισμοί της έρευνας πρέπει να αναφερθούν το περιορισμένο χρονικό διάστημα διεξαγωγής της (ένας μήνας περίπου), ο σχετικά μικρός αριθμός συμμετεχόντων και ο μη τυχαίος τρόπος επιλογής του δείγματος.

Η αξιοπιστία της έρευνας, η οποία διασφαλίζεται με την εξαγωγή παρόμοιων αποτελεσμάτων με άλλες συναφείς έρευνες, είναι δύσκολο να επιβεβαιωθεί, καθώς δεν εντοπίζονται στη βιβλιογραφία έρευνες με αντίστοιχο περιεχόμενο. Επιπλέον, το σύστημα των σχολικών κουπονιών δεν είναι ευρέως γνωστό στη χώρα μας, επομένως οι απόψεις των συμμετεχόντων βασίζονται σε περιορισμένες πληροφορίες και τυχόν δικές τους -θεωρητικές- γνώσεις επί του συγκεκριμένου θέματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται συγκεντρωτικά τα στατιστικά στοιχεία που προέκυψαν από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν αναλυτικά οι απαντήσεις σε κάθε ερώτηση και τα αποτελέσματα των στατιστικών ελέγχων για τον εντοπισμό σχέσεων μεταξύ των διαφόρων μεταβλητών.

Πίνακας 5.1

Στατιστικά στοιχεία από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στις ερωτήσεις Q9-Q16

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Q9	100	1	2	1,40	,492
Q10	100	1	4	3,01	1,345
Q10-1	100	1	2	1,38	,488
Q11-1	100	1	10	5,33	2,547
Q11-2	100	1	10	5,57	2,705
Q11-3	100	1	10	5,42	2,575
Q11-4	100	1	10	7,23	2,251
Q11-5	100	1	10	4,58	2,735
Q11-6	100	3	10	8,31	1,807
Q11-7	100	3	10	8,26	1,767
Q11-8	100	1	10	4,74	2,873
Q11-9	100	2	10	8,40	1,787
Q12	100	1	3	2,57	,714
Q13-1	13	1	10	7,08	2,290
Q13-2	13	5	10	7,85	1,281
Q13-3	13	3	10	7,38	2,501
Q14-1	70	5	10	8,59	1,302
Q14-2	70	5	10	9,00	1,142
Q14-3	70	5	10	8,93	1,108
Q15	100	1	3	1,45	,716
Q16-1	100	1	10	8,15	1,977
Q16-2	100	1	10	6,46	2,254
Q16-3	100	1	10	5,98	2,651
Q16-4	100	1	10	8,10	1,817

Q16-5	100	1	10	6,27	2,498
Q16-6	100	2	10	8,37	1,750
Q16-7	100	2	10	8,49	1,580
Q16-8	100	2	10	7,74	2,058
Valid N (listwise)	0				

5.1. Γνώσεις για τα σχολικά κουπόνια

Η πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου περιλάμβανε ερωτήσεις για τις γνώσεις των συμμετεχόντων για τα σχολικά κουπόνια.

Στην ερώτηση «Γνωρίζετε τι είναι τα σχολικά κουπόνια;», το 60% των συμμετεχόντων δήλωσε ότι γνωρίζει και το 40% ότι δεν γνωρίζει.

Πίνακας 5.2

Απαντήσεις σχετικά με τη γνώση των σχολικών κουπονιών (Q9)

Γνώση των σχολικών κουπονιών	N	%
1. Ναι	60	60
2. Όχι	40	40
Σύνολο	100	100

Από τον στατιστικό έλεγχο Kendall's tau-b ανάμεσα στις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην παραπάνω ερώτηση και στην οικογενειακή τους κατάσταση, προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στις δύο συγκεκριμένες μεταβλητές, όπως φαίνεται στον πίνακα 5.3 ($p < 0,05$). Μάλιστα, η συσχέτιση είναι θετική, δηλαδή οι περισσότεροι συμμετέχοντες που έχουν παιδιά δήλωσαν ότι γνωρίζουν τι είναι τα σχολικά κουπόνια.

Πίνακας 5.3

Έλεγχος συσχέτισης ανάμεσα στη δήλωση για γνώση των σχολικών κουπονιών (Q9) και την οικογενειακή κατάσταση (Q4)

Correlations			Q9	Q4
Kendall's tau_b	Q9	Correlation Coefficient	1,000	,250*
		Sig. (2-tailed)	.	,013
		N	100	100
	Q4	Correlation Coefficient	,250*	1,000
		Sig. (2-tailed)	,013	.
		N	100	100

Αντίστοιχα, από τον στατιστικό έλεγχο Kendall's tau-b ανάμεσα στις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην ερώτηση Q9 και στην ηλικία τους, προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στις δύο συγκεκριμένες μεταβλητές, όπως φαίνεται στον πίνακα 5.4 ($p < 0,05$). Συγκεκριμένα, όσο μικρότερη είναι η ηλικία των συμμετεχόντων, τόσο περισσότερο απαντούσαν ότι γνωρίζουν τι είναι τα σχολικά κουπόνια.

Πίνακας 5.4

Έλεγχος συσχέτισης ανάμεσα στη δήλωση για γνώση των σχολικών κουπονιών (Q9) και την ηλικία των συμμετεχόντων (Q2)

Correlations			Q9	Q2
Kendall's tau_b	Q9	Correlation Coefficient	1,000	-,232*
		Sig. (2-tailed)	.	,013
		N	100	100
	Q2	Correlation Coefficient	-,232*	1,000
		Sig. (2-tailed)	,013	.
		N	100	100

Η δεύτερη ερώτηση της ενότητας ζητούσε από τους συμμετέχοντες να επιλέξουν ανάμεσα σε τέσσερις προτάσεις αυτή που περιγράφει πιο ολοκληρωμένα -κατά τη γνώμη τους- τα σχολικά κουπόνια. Το μεγαλύτερο ποσοστό (62%) επέλεξε την σωστή απάντηση («ένα κουπόνι συγκεκριμένης χρηματικής αξίας που χορηγείται στους γονείς παιδιών σχολικής ηλικίας και αξιοποιείται για την εγγραφή και φοίτηση των μαθητών σε δημόσια ή εγκεκριμένα ιδιωτικά σχολεία, ανάλογα με την επιλογή των γονέων») ενώ ένα σημαντικό ποσοστό (28%) επέλεξε τον

ορισμό των σχολικών κουπονιών ως κουπόνια συγκεκριμένης χρηματικής αξίας που χορηγούνται με σκοπό την αγορά σχολικού εξοπλισμού. Μικρότερα ποσοστά συγκέντρωσαν οι απαντήσεις που συνδέουν τα σχολικά κουπόνια με τη φοίτηση αποκλειστικά σε δημόσια σχολεία (5%) ή αποκλειστικά σε ιδιωτικά σχολεία (5%).

Πίνακας 5.5

Απαντήσεις για τον ορισμό των σχολικών κουπονιών (Q10)

Ορισμός των σχολικών κουπονιών	N	%
1. Ένα κουπόνι συγκεκριμένης χρηματικής αξίας που χορηγείται στους γονείς παιδιών σχολικής ηλικίας και αξιοποιείται για την αγορά σχολικού εξοπλισμού από εγκεκριμένους παρόχους	28	28
2. Ένα κουπόνι συγκεκριμένης χρηματικής αξίας που χορηγείται στους γονείς παιδιών σχολικής ηλικίας και αξιοποιείται για την εγγραφή και φοίτηση των μαθητών αποκλειστικά σε δημόσια σχολεία	5	5
3. Ένα κουπόνι συγκεκριμένης χρηματικής αξίας που χορηγείται στους γονείς παιδιών σχολικής ηλικίας και αξιοποιείται για την εγγραφή και φοίτηση των μαθητών αποκλειστικά σε ιδιωτικά σχολεία εγκεκριμένα από το κράτος	5	5
4. Ένα κουπόνι συγκεκριμένης χρηματικής αξίας που χορηγείται στους γονείς παιδιών σχολικής ηλικίας και αξιοποιείται για την εγγραφή και φοίτηση των μαθητών σε δημόσια ή εγκεκριμένα ιδιωτικά σχολεία (ανάλογα με την επιλογή των γονέων)	62	62
Σύνολο	100	100

Με βάση τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην ερώτηση Q10, δημιουργήσαμε μια νέα μεταβλητή (Q10-1), στην οποία διαχωρίστηκαν οι απαντήσεις σε σωστές (με τιμή 1) και λανθασμένες (με τιμή 2). Από τον στατιστικό έλεγχο Kendall's tau-b ανάμεσα στις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην ερώτηση Q9 και στην Q10, προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στις δύο συγκεκριμένες μεταβλητές, όπως φαίνεται στον πίνακα 5.6 ($p < 0,05$). Αυτό σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες που δήλωσαν ότι γνωρίζουν τι είναι τα σχολικά κουπόνια, επέλεξαν κατά κύριο λόγο τον σωστό ορισμό τους, επομένως ήταν όντως εξοικειωμένοι με την συγκεκριμένη πολιτική.

Πίνακας 5.6

Έλεγχος συσχέτισης ανάμεσα στη δήλωση για γνώση των σχολικών κουπονιών (Q9) και την οικογενειακή κατάσταση (Q4)

Correlations			Q10-1	Q9
Kendall's tau_b		Correlation Coefficient	1,000	,454**
	Q10-1	Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	100	100
		Correlation Coefficient	,454**	1,000
	Q9	Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	100	100

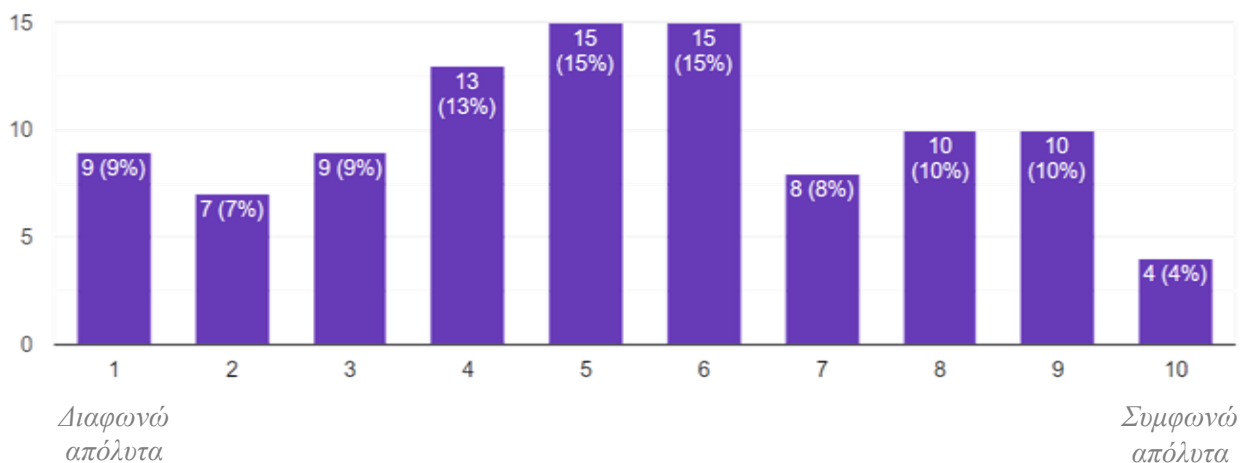
5.2. Οι επιπτώσεις των σχολικών κουπονιών

Η δεύτερη ενότητα περιλάμβανε εννέα προτάσεις-δηλώσεις για τις επιπτώσεις τις οποίες είναι πιθανό να επιφέρει η εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών στη χώρα μας. Από αυτές τις εννέα προτάσεις, οι πέντε περιγράφουν κάποιο θετικό αποτέλεσμα που μπορεί να προκύψει από την εφαρμογή αυτού του συστήματος, ενώ οι άλλες τέσσερις περιγράφουν αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να επέλθουν. Για κάθε μία πρόταση οι συμμετέχοντες δήλωσαν πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν με το ότι είναι πιθανό να επέλθει η συγκεκριμένη επίπτωση, επιλέγοντας από τη δεκάβαθμη κλίμακα Likert (όπου 1 = διαφωνώ απόλυτα και 10 = συμφωνώ απόλυτα).

Στα παρακάτω γραφήματα (5.1 ως 5.5) παρουσιάζονται οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στις προτάσεις που αφορούν θετικά αποτελέσματα.

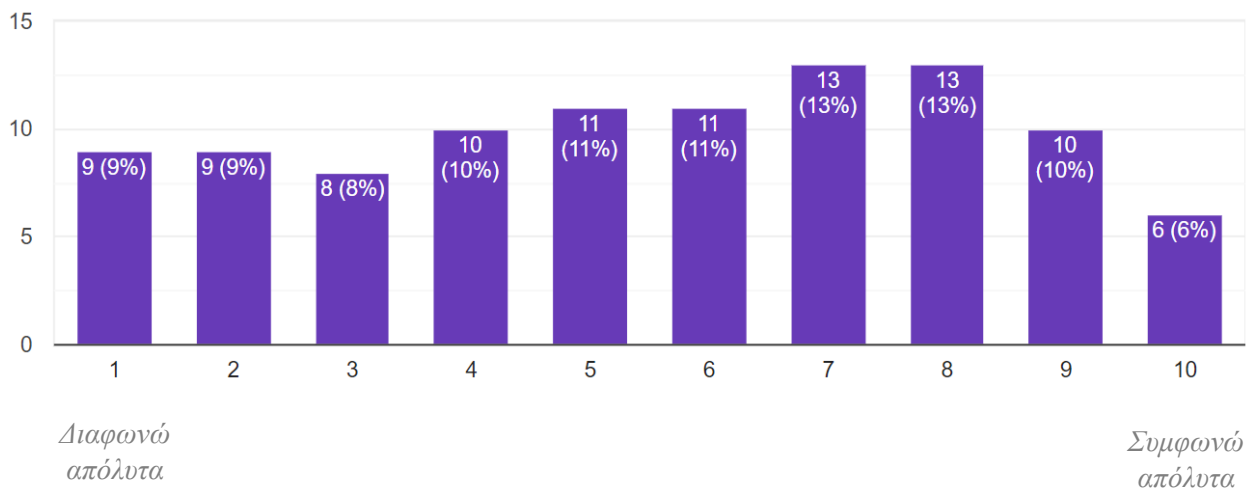
Γράφημα 5.1

Απαντήσεις στη δήλωση: «Οι γονείς θα έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα σε πολλά σχολεία και να διαλέξουν αυτό που ταιριάζει περισσότερο στις αξίες και τις αντιλήψεις τους, γεγονός που θα καθιστά τη συνεργασία σχολείου – οικογένειας πιο αποτελεσματική» (Q11-1)

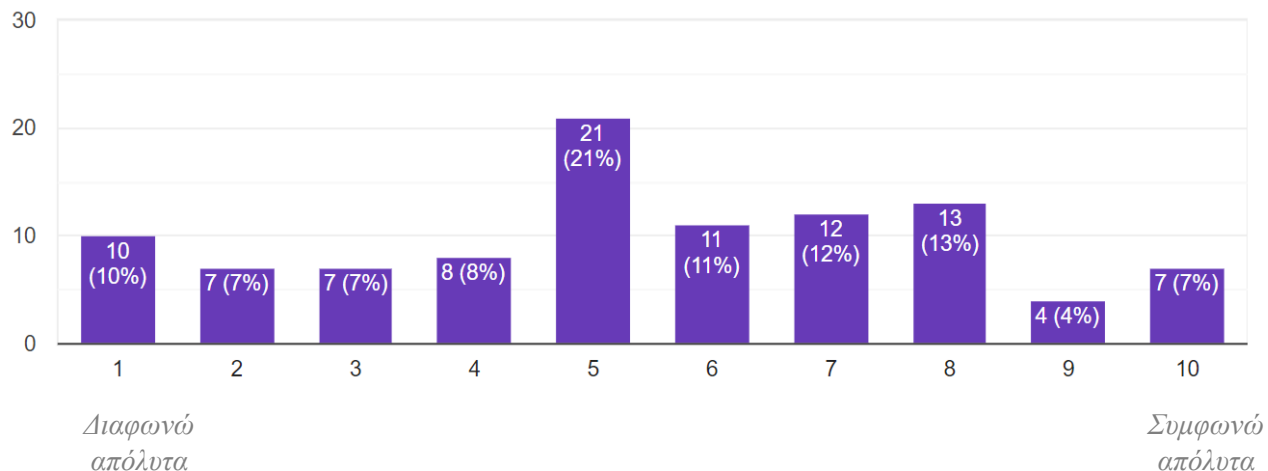
Γράφημα 5.2

Απαντήσεις στη δήλωση: «Οι γονείς θα έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα σε πολλά σχολεία και να διαλέξουν αυτό που ταιριάζει περισσότερο στις εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών τους, γεγονός που θα διευκολύνει την επίτευξη καλύτερων μαθησιακών αποτελεσμάτων» (Q11-2)

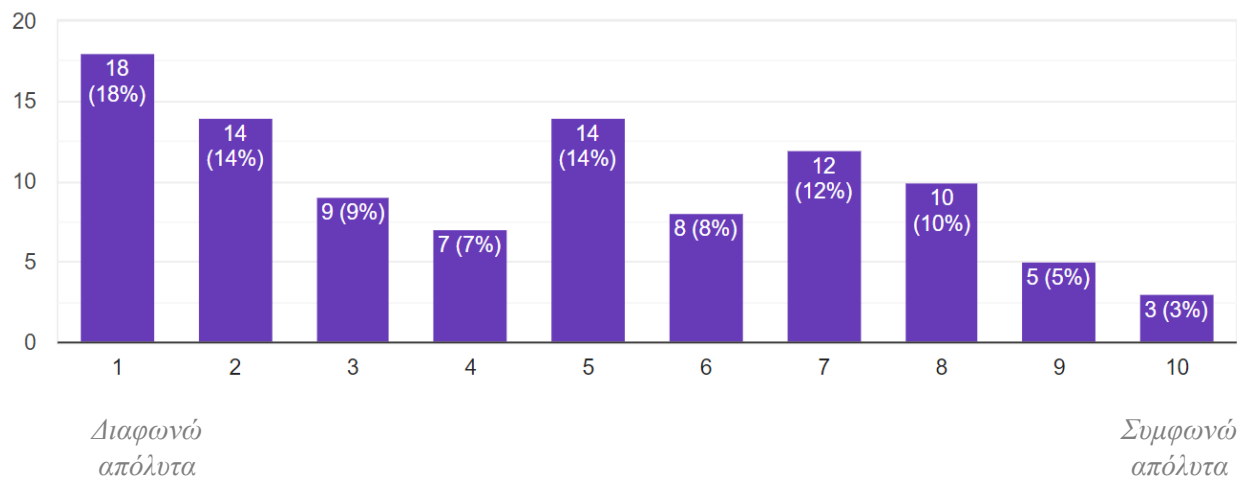
Γράφημα 5.3

Απαντήσεις στη δήλωση: «Οι γονείς θα μπαίνουν στη διαδικασία να ενημερώνονται για τις διαθέσιμες επιλογές σχολείου και με αυτόν τον τρόπο θα ενισχύεται το ενδιαφέρον, η συμμετοχή και η αφοσίωσή τους στην εκπαίδευση των παιδιών τους, γεγονός που συμβάλλει στη σχολική επιτυχία των τελευταίων» (Q11-3)

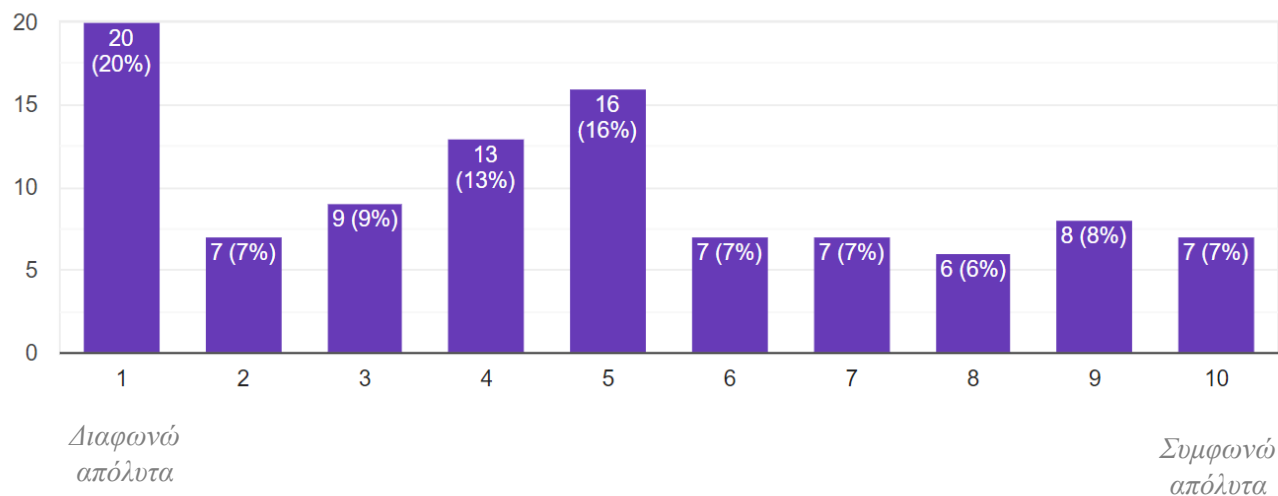
Γράφημα 5.4

Απαντήσεις στη δήλωση: «Θα βελτιωθεί η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας συνολικά, καθώς θα καλλιεργηθεί ο ανταγωνισμός μεταξύ των σχολείων, αφού τα σχολεία, δημόσια και ιδιωτικά, θα διεκδικούν τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό εγγραφών για να εξασφαλίσουν τη μέγιστη χρηματοδότηση, γεγονός που θα τα παρακινεί να βελτιώνουν τις υπηρεσίες που παρέχουν» (Q11-5)

Γράφημα 5.5

Απαντήσεις στη δήλωση: «Θα προαχθεί η κοινωνική δικαιοσύνη και η παροχή ίσων ευκαιριών σε όλα τα παιδιά, καθώς θα δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά που προέρχονται από οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα να φοιτήσουν σε ποιοτικά ιδιωτικά σχολεία, στα οποία δεν θα είχαν πρόσβαση με άλλον τρόπο» (Q11-8)

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στις 5 παραπάνω ερωτήσεις που περιγράφουν τις θετικές συνέπειες που θα μπορούσε να έχει το σύστημα των σχολικών κουπονιών (Q11-1, Q11-2, Q11-3, Q11-5 και Q11-8) δημιουργήσαμε μια νέα μεταβλητή (Q11_A), με τιμές από 1 ως 5 (όπου η τιμή 1 εκφράζει την διαφωνία των συμμετεχόντων με την εκάστοτε δήλωση και η τιμή 5 εκφράζει τη συμφωνία τους). Στον πίνακα 5.7 παρουσιάζεται ο μέσος όρος και η τυπική απόκλιση της συγκεκριμένης μεταβλητής.

Πίνακας 5.7

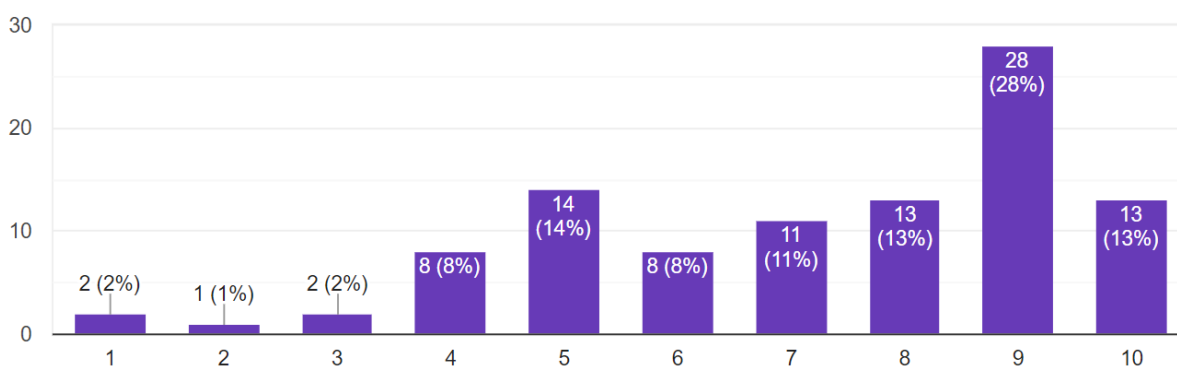
Στατιστικά στοιχεία της μεταβλητής Q11_A

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Q11_A	100	1,00	5,00	2,8600	1,22285
Valid N (listwise)	100				

Στα παρακάτω γραφήματα (5.6 ως 5.11) παρουσιάζονται οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στις προτάσεις που αφορούν αρνητικές επιπτώσεις της εφαρμογής του συστήματος σχολικών κουπονιών.

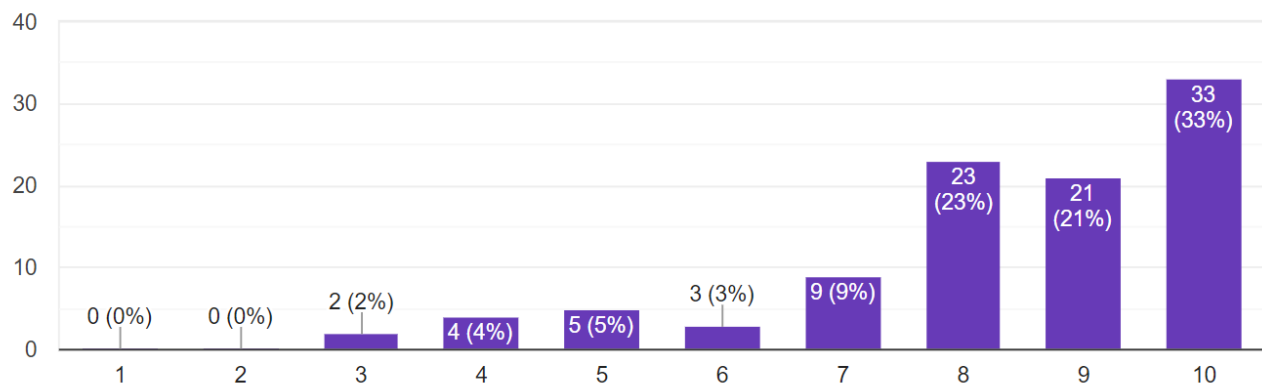
Γράφημα 5.6

Απαντήσεις στη δήλωση: «Η ανάγκη για έγκυρη και αντικειμενική πληροφόρηση των γονέων σχετικά με τα χαρακτηριστικά των σχολείων που μπορούν να επιλέξουν, θα οδηγήσει στην εφαρμογή συστημάτων αξιολόγησης των σχολείων με βάση τις επιδόσεις των μαθητών σε τυποποιημένες εξετάσεις. Αυτά τα συστήματα αξιολόγησης θα επηρεάσουν αρνητικά την εκπαίδευση, αλλοιώνοντας τον παιδαγωγικό χαρακτήρα της, καθώς θα έχουν ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση διδακτικών προσεγγίσεων που στοχεύουν αποκλειστικά στην επιτυχία στις συγκεκριμένες εξετάσεις» (Q11-4)

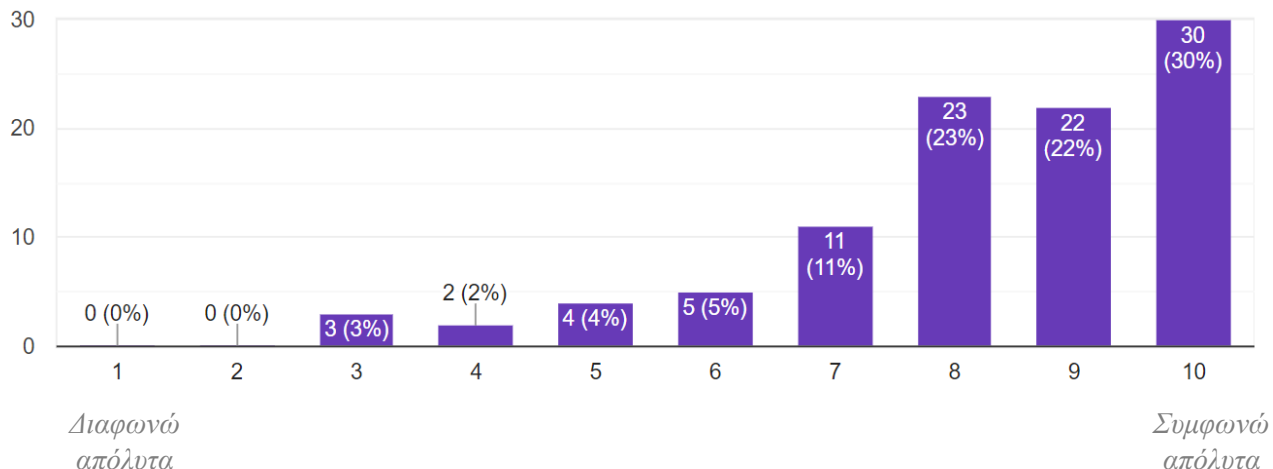
Γράφημα 5.7

Απαντήσεις στη δήλωση: «Θα προωθηθεί η ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης, καθώς θα μειωθεί η χρηματοδότηση των δημόσιων σχολείων που δεν θα καταφέρουν να συγκεντρώσουν μεγάλο αριθμό εγγαφών και θα υπάρχει ο κίνδυνος να διακοπεί η λειτουργία τους, ενώ αντίθετα θα αυξηθεί ο αριθμός των ιδιωτικών σχολείων τα οποία θα χρηματοδοτούνται με κρατικούς πόρους» (Q11-6)

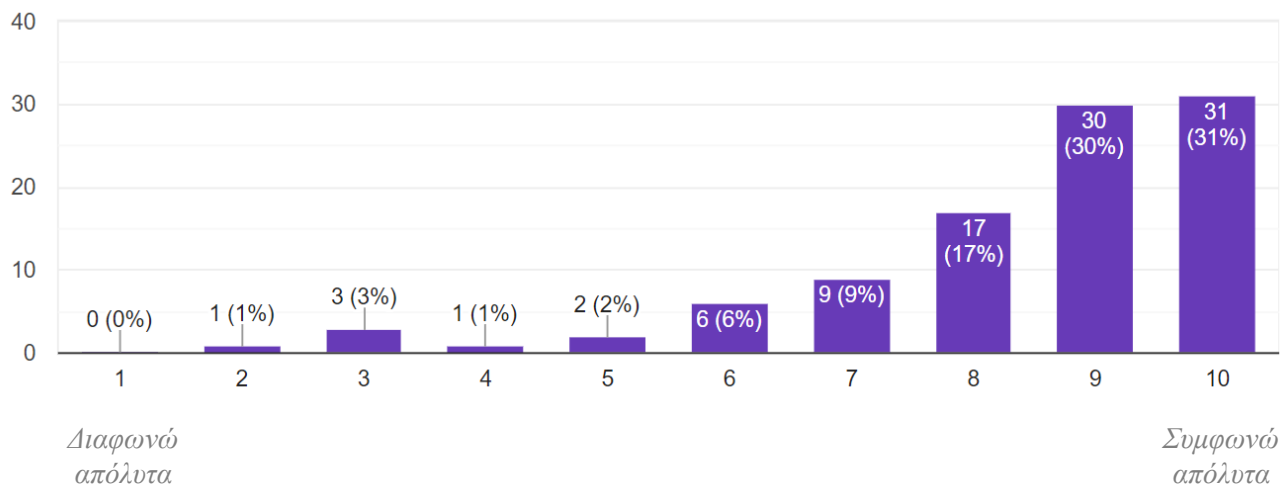
Γράφημα 5.8

Απαντήσεις στη δήλωση: «Θα επιδεινωθούν οι εργασιακές σχέσεις των εκπαιδευτικών, καθώς υπάρχει κίνδυνος απόλυσης των εκπαιδευτικών που εργάζονται σε σχολεία των οποίων η λειτουργία θα διακοπεί λόγω μειωμένων εγγραφών, ή μείωσης των μισθών τους προκειμένου τα σχολεία να εξοικονομήσουν πόρους και να συνεχίσουν τη λειτουργία τους» (Q11-7)

Γράφημα 5.9

Απαντήσεις στη δήλωση: «Θα αυξηθούν οι κοινωνικές ανισότητες, καθώς τα σχολεία θα έχουν τη δυνατότητα να επιλέγουν τους μαθητές τους οποίους θα εγγράψουν και, λόγω της ανάγκης επίτευξης υψηλών βαθμολογιών στις εξετάσεις στο πλαίσιο των συστημάτων αξιολόγησης, θα προτιμούν τους μαθητές που σημειώνουν υψηλότερες επιδόσεις, ενώ θα υπάρχει κίνδυνος αποκλεισμού των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή αυτών που προέρχονται από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα ή/και έχουν λιγότερες πιθανότητες σχολικής επιτυχίας» (Q11-9)

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στις 4 παραπάνω ερωτήσεις που περιγράφουν τις αρνητικές συνέπειες που θα μπορούσε να έχει το σύστημα των σχολικών κουπονιών (Q11-4, Q11-6, Q11-7 και Q11-9) δημιουργήσαμε μια νέα μεταβλητή (Q11_B), με τιμές από 1 ως 5 (όπου η τιμή 1 εκφράζει την διαφωνία των συμμετεχόντων με την εκάστοτε δήλωση και η τιμή 5 εκφράζει τη συμφωνία τους). Στον πίνακα 5.8 παρουσιάζεται ο μέσος όρος και η τυπική απόκλιση της συγκεκριμένης μεταβλητής.

Πίνακας 5.8

Στατιστικά στοιχεία της μεταβλητής Q11_B

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Q11_B	100	2,00	5,00	4,4100	,77973
Valid N (listwise)	100				

Από τον στατιστικό έλεγχο Kendall's tau-b ανάμεσα στις μεταβλητές Q11_A και Q11_B, προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσά τους, όπως φαίνεται στον πίνακα 5.9 ($p < 0,05$). Συγκεκριμένα, καθώς η συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών είναι αρνητική, φαίνεται πως οι συμμετέχοντες που δήλωσαν ότι θεωρούν πολύ πιθανές τις αρνητικές συνέπειες της ενδεχόμενης εφαρμογής του συστήματος των σχολικών κουπονιών, θεωρούν λιγότερο πιθανό να επέλθουν οι θετικές συνέπειες.

Πίνακας 5.9

Έλεγχος συσχέτισης ανάμεσα στις μεταβλητές Q11_A και Q11_B

Correlations			
		Q11_B	Q11_A
Kendall's tau_b	Correlation Coefficient	1,000	-,252**
	Q11_B Sig. (2-tailed)	.	,004
	N	100	100
	Correlation Coefficient	-,252**	1,000
	Q11_A Sig. (2-tailed)	,004	.
	N	100	100

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Από τον υπολογισμό του μέσου όρου των απαντήσεων σε κάθε μία από τις ερωτήσεις Q11-1 ως Q11-9, προκύπτει ότι οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι είναι πιο πιθανό η εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών να επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις, όπως φαίνεται και στον πίνακα που ακολουθεί, όπου παρουσιάζονται οι επιπτώσεις, ξεκινώντας με αυτές που θεωρούνται πιο πιθανές από τους συμμετέχοντες.

Πίνακας 5.10

Κατάταξη των πιθανών επιπτώσεων των σχολικών κουπονιών

Επιπτώσεις των σχολικών κουπονιών	Μέσος όρος
1. Θα αυξηθούν οι κοινωνικές ανισότητες, καθώς τα σχολεία θα έχουν τη δυνατότητα να επιλέγουν τους μαθητές τους οποίους θα εγγράψουν και, λόγω της ανάγκης επίτευξης υψηλών βαθμολογιών στις εξετάσεις στο πλαίσιο των συστημάτων αξιολόγησης, θα προτιμούν τους μαθητές που σημειώνουν υψηλότερες επιδόσεις, ενώ θα υπάρχει κίνδυνος αποκλεισμού των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή αυτών που προέρχονται από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα ή/και έχουν λιγότερες πιθανότητες σχολικής επιτυχίας (Q11-9)	8,4
2. Θα προωθηθεί η ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης, καθώς θα μειωθεί η χρηματοδότηση των δημόσιων σχολείων που δεν θα καταφέρουν να συγκεντρώσουν μεγάλο αριθμό εγγραφών και θα υπάρχει ο κίνδυνος να διακοπεί η λειτουργία τους, ενώ αντίθετα θα αυξηθεί ο αριθμός των ιδιωτικών σχολείων τα οποία θα χρηματοδοτούνται με κρατικούς πόρους (Q11-6)	8,31
3. Θα επιδεινωθούν οι εργασιακές σχέσεις των εκπαιδευτικών, καθώς υπάρχει κίνδυνος απόλυσης των εκπαιδευτικών που εργάζονται σε σχολεία των οποίων η λειτουργία θα διακοπεί λόγω μειωμένων εγγραφών, ή μείωσης των μισθών τους προκειμένου τα σχολεία να εξοικονομήσουν πόρους και να συνεχίσουν τη λειτουργία τους (Q11-7)	8,26
4. Η ανάγκη για έγκυρη και αντικειμενική πληροφόρηση των γονέων σχετικά με τα χαρακτηριστικά των σχολείων που μπορούν να επιλέξουν, θα οδηγήσει στην εφαρμογή συστημάτων αξιολόγησης των σχολείων με βάση τις επιδόσεις των μαθητών σε τυποποιημένες εξετάσεις. Αυτά τα συστήματα αξιολόγησης θα επηρεάσουν αρνητικά την εκπαίδευση, αλλοιώνοντας τον παιδαγωγικό χαρακτήρα της, καθώς θα έχουν ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση διδακτικών προσεγγίσεων που στοχεύουν αποκλειστικά στην επιτυχία στις συγκεκριμένες εξετάσεις (Q11-4)	7,23
5. Οι γονείς θα έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα σε πολλά σχολεία και να διαλέξουν αυτό που ταιριάζει περισσότερο στις εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών τους, γεγονός που θα διευκολύνει την επίτευξη καλύτερων μαθησιακών αποτελεσμάτων (Q11-2)	5,57
6. Οι γονείς θα μπαίνουν στη διαδικασία να ενημερώνονται για τις διαθέσιμες επιλογές σχολείου και με αυτόν τον τρόπο θα ενισχύεται το ενδιαφέρον, η συμμετοχή και η αφοσίωσή τους στην εκπαίδευση των παιδιών τους, γεγονός που συμβάλλει στη	5,42

σχολική επιτυχία των τελευταίων (Q11-3)	
7. Οι γονείς θα έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα σε πολλά σχολεία και να διαλέξουν αυτό που ταιριάζει περισσότερο στις αξίες και τις αντιλήψεις τους, γεγονός που θα καθιστά τη συνεργασία σχολείου – οικογένειας πιο αποτελεσματική (Q11-1)	5,33
8. Θα προαχθεί η κοινωνική δικαιοσύνη και η παροχή ίσων ευκαιριών σε όλα τα παιδιά, καθώς θα δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά που προέρχονται από οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα να φοιτήσουν σε ποιοτικά ιδιωτικά σχολεία, στα οποία δεν θα είχαν πρόσβαση με άλλον τρόπο (Q11-8)	4,74
9. Θα βελτιωθεί η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας συνολικά, καθώς θα καλλιεργηθεί ο ανταγωνισμός μεταξύ των σχολείων, αφού τα σχολεία, δημόσια και ιδιωτικά, θα διεκδικούν τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό εγγραφών για να εξασφαλίσουν τη μέγιστη χρηματοδότηση, γεγονός που θα τα παρακινεί να βελτιώνουν τις υπηρεσίες που παρέχουν (Q11-5)	4,58

5.3. Στάσεις απέναντι στο σύστημα σχολικών κουπονιών

Η τρίτη ενότητα του ερωτηματολογίου περιλάμβανε μία βασική ερώτηση, αν οι συμμετέχοντες τάσσονται υπέρ ή κατά της εφαρμογής ενός συστήματος σχολικών κουπονιών στην Ελλάδα, και στη συνέχεια οι συμμετέχοντες καλούνταν να αξιολογήσουν σε τι βαθμό η στάση τους διαμορφώθηκε από συγκεκριμένους παράγοντες - επιχειρήματα.

Στην αρχική ερώτηση, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (70%) δήλωσε ότι δεν είναι υπέρ της εφαρμογής ενός συστήματος σχολικών κουπονιών, το 17% απάντησε ότι δεν ξέρει και υπέρ τάχθηκε μόνο το 13% των συμμετεχόντων.

Πίνακας 5.11

Στάση ως προς το σύστημα σχολικών κουπονιών (Q12)

Στάση ως προς το σύστημα σχολικών κουπονιών	N	%
1. Υπέρ	13	13
2. Δεν ξέρω	17	17
3. Κατά	70	70
Σύνολο	100	100

Από τον στατιστικό έλεγχο Kendall's tau-b ανάμεσα στις στάσεις των συμμετεχόντων απέναντι στα σχολικά κουπόνια και την μεταβλητή Q11_A, προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση, όπως φαίνεται στον πίνακα 5.12 ($p < 0,05$). Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες που δήλωσαν ότι θεωρούν πιο πιθανές τις θετικές συνέπειες της ενδεχόμενης εφαρμογής του συστήματος των σχολικών κουπονιών τάσσονται υπέρ της εφαρμογής του.

Πίνακας 5.12

Έλεγχος συσχέτισης ανάμεσα στις μεταβλητές Q12 και Q11_A

Correlations			Q12	Q11_A
Kendall's tau_b	Q12	Correlation Coefficient	1,000	-,437**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	100	100
	Q11_A	Correlation Coefficient	-,437**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	100	100

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Αντίστοιχα, στατιστικά σημαντική σχέση υπάρχει και ανάμεσα στις στάσεις των συμμετεχόντων απέναντι στα σχολικά κουπόνια και την μεταβλητή Q11_B, όπως φαίνεται στον πίνακα 5.13. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες που δήλωσαν ότι θεωρούν πιο πιθανές τις αρνητικές συνέπειες της ενδεχόμενης εφαρμογής του συστήματος των σχολικών κουπονιών τάσσονται κατά της εφαρμογής του.

Πίνακας 5.13

Έλεγχος συσχέτισης ανάμεσα στις μεταβλητές Q12 και Q11_B

Correlations			Q12	Q11_B
Kendall's tau_b	Q12	Correlation Coefficient	1,000	,397**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	100	100
Q11_B	Q11_B	Correlation Coefficient	,397**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	100	100

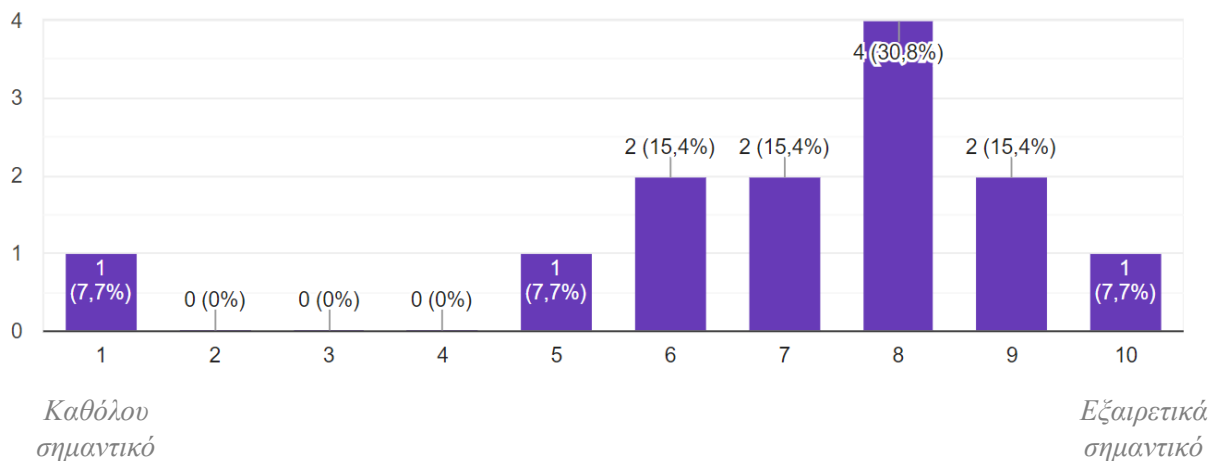

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Από τις απαντήσεις των 13 συμμετεχόντων που τάχτηκαν υπέρ της εφαρμογής ενός συστήματος σχολικών κουπονιών, προέκυψε ότι ο παράγοντας που επηρεάζει κατά κύριο λόγο τη διαμόρφωση της συγκεκριμένης στάσης είναι η αντίληψη ότι με αυτό το σύστημα θα ωφεληθούν όσα παιδιά καταφέρουν να μετακινηθούν σε πιο ποιοτικά σχολεία (μέσος όρος 7,85 στη δεκάβαθμη κλίμακα). Ακολουθεί η αντίληψη ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα ωφεληθούν ιδιαίτερα τα παιδιά που προέρχονται από τα χαμηλότερα κοινωνικά-οικονομικά στρώματα (μέσος όρος 7,38) και τελευταία έρχεται η αντίληψη ότι με αυτό το σύστημα θα βελτιωθεί η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας μας συνολικά και θα ωφεληθούν όλα τα παιδιά (μέσος όρος 7,08). Στα παρακάτω γραφήματα (5.10-5.12) παρουσιάζονται αναλυτικά οι απαντήσεις σε κάθε μία από τις προαναφερθείσες δηλώσεις.

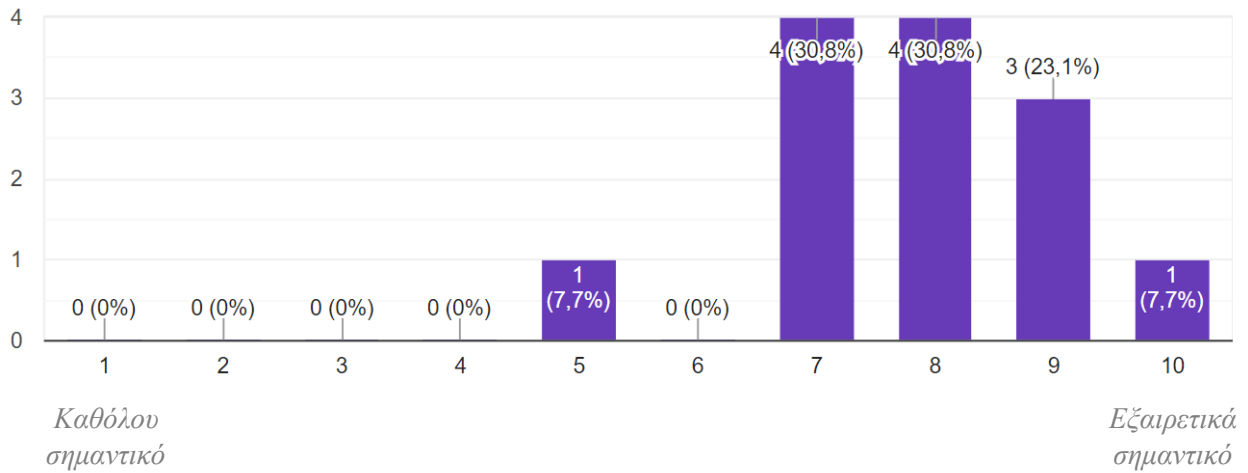
Γράφημα 5.10

Απαντήσεις στη δήλωση: «Πιστεύω ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα βελτιωθεί η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας μας συνολικά και θα ωφεληθούν όλα τα παιδιά» (Q13-1)

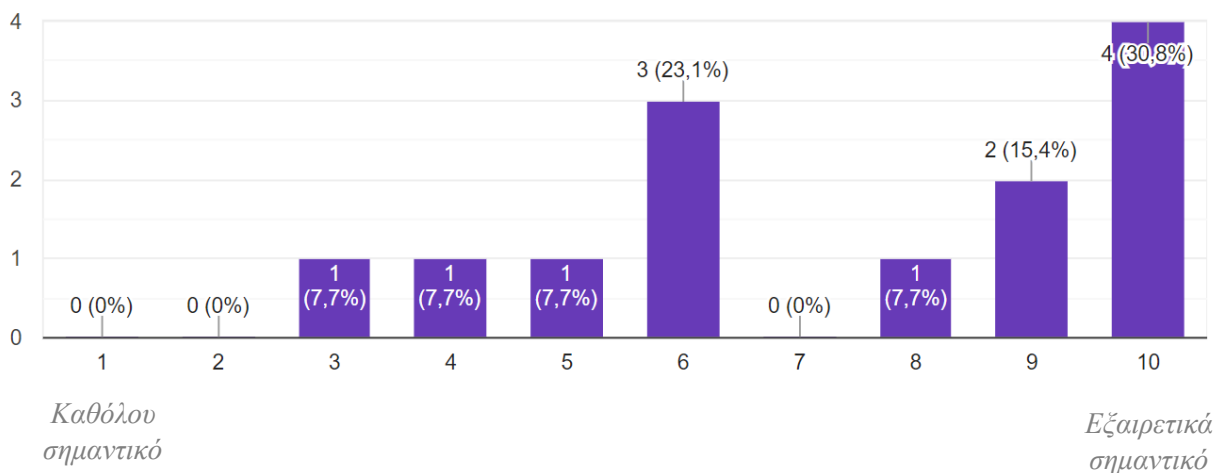
Γράφημα 5.11

Απαντήσεις στη δήλωση: «Πιστεύω ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα ωφεληθούν όσα παιδιά καταφέρουν να μετακινηθούν σε πιο ποιοτικά σχολεία» (Q13-2)

Γράφημα 5.12

Απαντήσεις στη δήλωση: «Πιστεύω ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα ωφεληθούν ιδιαίτερα τα παιδιά που προέρχονται από τα χαμηλότερα κοινωνικά-οικονομικά στρώματα» (Q13-3)

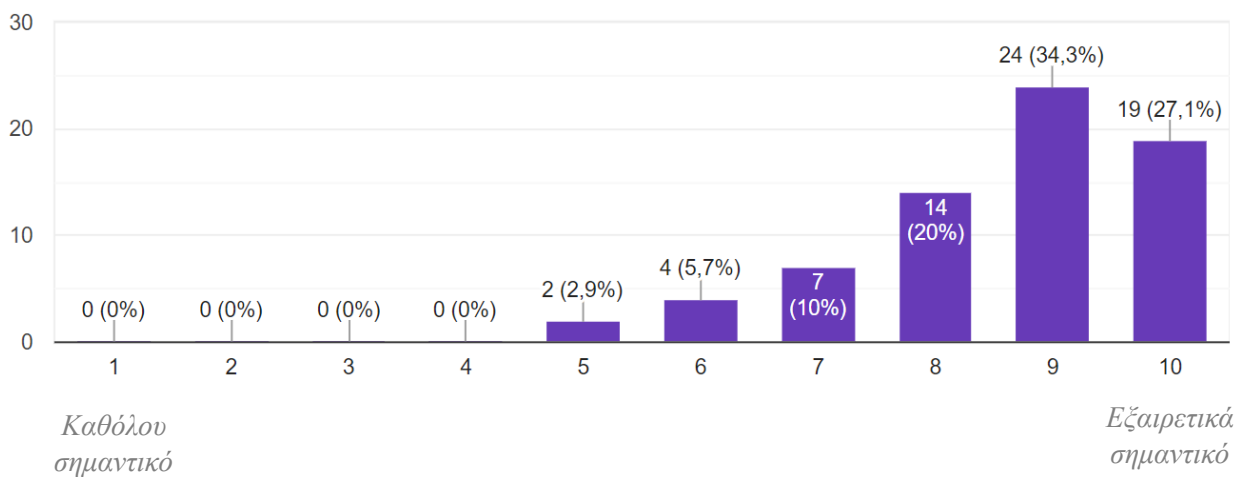

Από τις απαντήσεις των 70 συμμετεχόντων που τάχτηκαν κατά της εφαρμογής ενός συστήματος σχολικών κουπονιών, προέκυψε ότι ο παράγοντας που επηρεάζει κατά κύριο λόγο

τη διαμόρφωση της συγκεκριμένης στάσης είναι η αντίληψη ότι με αυτό το σύστημα θα προωθηθεί η ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης λόγω της μετατόπισης της κρατικής χρηματοδότησης από τα δημόσια προς τα ιδιωτικά σχολεία, με αποτέλεσμα την υποχρηματοδότηση ή τη διακοπή λειτουργίας δημόσιων σχολείων (μέσος όρος 9 στη δεκάβαθμη κλίμακα). Ακολουθεί η αντίληψη ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα αυξηθούν οι κοινωνικές ανισότητες λόγω της δυνατότητας των σχολείων να επιλέγουν ή να αποκλείουν μαθητές με συγκεκριμένα κριτήρια (μέσος όρος 8,93) και τελευταία έρχεται η αντίληψη ότι με αυτό το σύστημα θα αλλοιωθεί ο παιδαγωγικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης, λόγω του ανταγωνισμού μεταξύ των σχολείων και της εφαρμογής συστημάτων αξιολόγησης με βάση τυποποιημένες εξετάσεις (μέσος όρος 8,59). Στα παρακάτω γραφήματα (5.13-5.15) παρουσιάζονται αναλυτικά οι απαντήσεις σε κάθε μία από τις προαναφερθείσες δηλώσεις.

Γράφημα 5.13

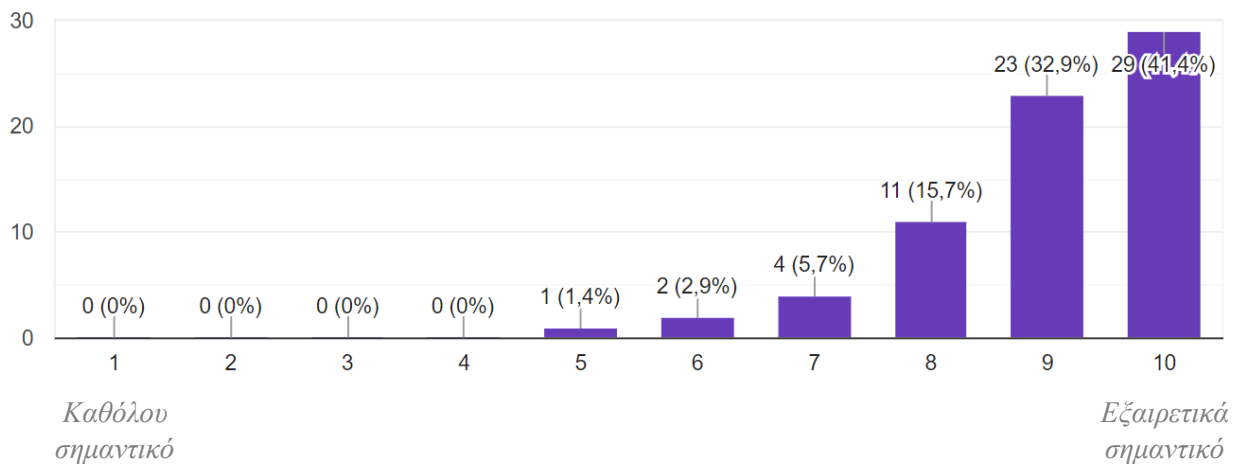
Απαντήσεις στη δήλωση: «Πιστεύω ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα αλλοιωθεί ο παιδαγωγικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης, λόγω του ανταγωνισμού μεταξύ των σχολείων και της εφαρμογής συστημάτων αξιολόγησης με βάση τυποποιημένες εξετάσεις» (Q14-1)

Γράφημα 5.14

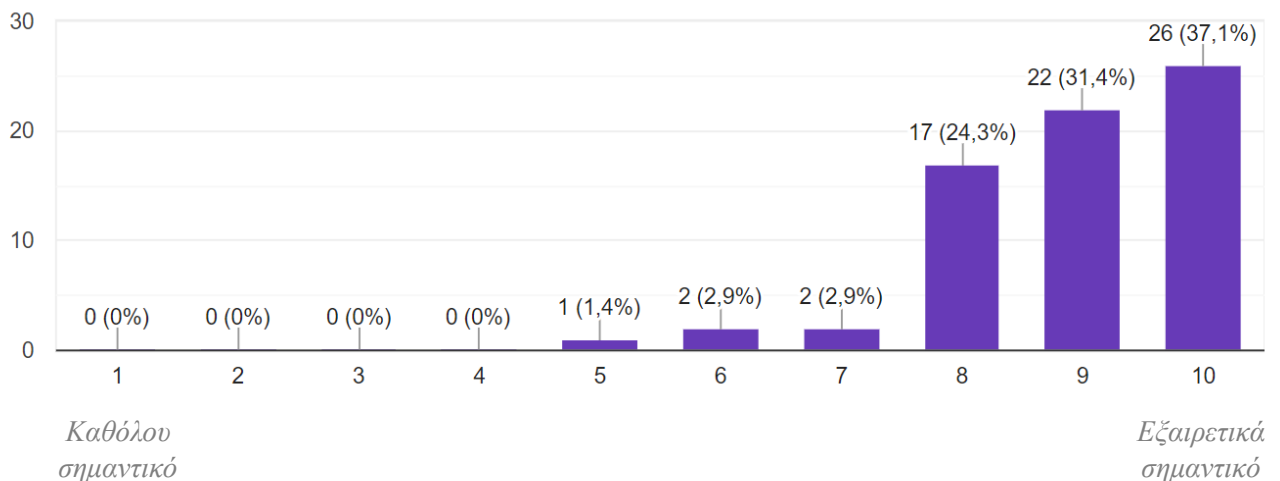
Απαντήσεις στη δήλωση: «Πιστεύω ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα προωθηθεί η ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης λόγω της μετατόπισης της κρατικής

χρηματοδότησης από τα δημόσια προς τα ιδιωτικά σχολεία, με αποτέλεσμα την υποχρηματοδότηση ή τη διακοπή λειτουργίας δημόσιων σχολείων» (Q14-2)

Γράφημα 5.15

Απαντήσεις στη δήλωση: «Πιστεύω ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα αυξηθούν οι κοινωνικές ανισότητες λόγω της δυνατότητας των σχολείων να επιλέγουν ή να αποκλείουν μαθητές με συγκεκριμένα κριτήρια» (Q14-3)

5.4. Προτίμηση και κριτήρια επιλογής σχολείου

Στην τέταρτη ενότητα, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν για το είδος του σχολείου που θα επέλεγαν για τα παιδιά τους, αν υπήρχε η δυνατότητα επιλογής μέσω του συστήματος

των σχολικών κουπονιών, και να αξιολογήσουν με βάση τη δεκάβαθμη κλίμακα το πόσο σημαντικούς θεωρούν διάφορους παράγοντες κατά τη διαδικασία επιλογής σχολείου.

Στην ερώτηση για τον τύπο σχολείου που θα επέλεγαν, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (68%) δήλωσε πως θα επέλεγε ένα δημόσιο σχολείο. Το 19% των συμμετεχόντων απάντησε πως δεν ξέρει και μόλις το 13% δήλωσε πως θα επέλεγε ένα ιδιωτικό σχολείο.

Πίνακας 5.14

Απαντήσεις σχετικά με τον προτιμώμενο τύπο σχολείου (Q15)

Τύπος σχολείου	N	%
1. Δημόσιο	68	68
2. Δεν ξέρω	19	19
3. Ιδιωτικό	13	13
Σύνολο	100	100

Σε ό,τι αφορά τους παράγοντες που οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι θα έπαιζαν ρόλο κατά την επιλογή σχολείου, από τις απαντήσεις προκύπτει ότι σημαντικότεροι παράγοντες είναι το μέγεθος των τμημάτων / αναλογία εκπαιδευτικών – μαθητών (Q16-7) (μέσος όρος 8,49 στη δεκάβαθμη κλίμακα), το είδος της παιδαγωγικής και διδακτικής προσέγγισης που εφαρμόζει το σχολείο (Q16-6) (μέσος όρος 8,37), η απόσταση από τον τόπο κατοικίας (Q16-1) (μέσος όρος 8,15) και η ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχει το σχολείο, σύμφωνα με την κρίση των ερωτώμενων (Q16-4) (μέσος όρος 8,10). Λιγότερο σημαντικοί θεωρήθηκαν οι παράγοντες όπως η ποιότητα των εκπαιδευτικών που υπηρετούν στο σχολείο (Q16-8) (μέσος όρος 7,74), τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της περιοχής όπου βρίσκεται το σχολείο (Q16-2) (μέσος όρος 6,46), η ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχει το σχολείο, σύμφωνα με την κρίση φίλων και γνωστών των ερωτώμενων (Q16-5) (μέσος όρος 6,27) και η κατάταξη του σχολείου σε κάποιο σύστημα αξιολόγησης (Q16-3) (μέσος όρος 5,98).

Γράφημα 5.16

Κατάταξη των κριτηρίων επιλογής σχολείου με βάση τον μέσο όρο των απαντήσεων των συμμετεχόντων

Σε ό,τι αφορά το κριτήριο των οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών της περιοχής όπου βρίσκεται το σχολείο (Q16-2), ο στατιστικός έλεγχος έδειξε ότι υπάρχει θετική συσχέτιση με την μεταβλητή Q11_A (όσοι συμμετέχοντες δηλαδή θεωρούν ότι οι συνέπειες της εφαρμογής του συστήματος σχολικών κουπονιών θα είναι κυρίως θετικές, έχουν την τάση να αξιολογούν ως πολύ σημαντικό κριτήριο για την επιλογή του σχολείου τα χαρακτηριστικά της περιοχής όπου βρίσκεται) και με τον προτιμώμενο τύπο σχολείου (Q15): οι συμμετέχοντες που κρίνουν ως σημαντικό το συγκεκριμένο κριτήριο δήλωσαν ότι θα προτιμούσαν να εγγράψουν τα παιδιά τους σε ιδιωτικό σχολείο.

Πίνακας 5.14

Έλεγχος συσχέτισης ανάμεσα στις μεταβλητές Q16-2 – Q11_A και Q16-2 - Q15

Correlations				
		Q16-2	Q11_A	Q15
Kendall's tau_b	Q16-2	1,000	,322**	,214*
	Correlation Coefficient			

	Sig. (2-tailed)	.	,000	,011
	N	100	100	100
	Correlation Coefficient	,322**	1,000	,140
Q11_A	Sig. (2-tailed)	,000	.	,109
	N	100	100	100
	Correlation Coefficient	,214*	,140	1,000
Q15	Sig. (2-tailed)	,011	,109	.
	N	100	100	100

Σε ό,τι αφορά το κριτήριο της κατάταξης του σχολείου σε κάποιο σύστημα αξιολόγησης (Q16-3), ο στατιστικός έλεγχος έδειξε ότι υπάρχει θετική συσχέτιση με την ηλικία των συμμετεχόντων (οι μεγαλύτεροι σε ηλικία θεωρούν αρκετά σημαντικό αυτό το κριτήριο), την μεταβλητή Q11_A (όσοι συμμετέχοντες θεωρούν ότι οι συνέπειες της εφαρμογής του συστήματος σχολικών κουπονιών θα είναι κυρίως θετικές, έχουν την τάση να αξιολογούν ως πολύ σημαντικό κριτήριο την κατάταξη σε κάποιο σύστημα αξιολόγησης) και αντίστοιχα την μεταβλητή Q11_B (όσοι συμμετέχοντες θεωρούν ότι οι συνέπειες της εφαρμογής του συστήματος σχολικών κουπονιών θα είναι κυρίως αρνητικές, έχουν την τάση να μην αξιολογούν ως σημαντικό κριτήριο την κατάταξη σε κάποιο σύστημα αξιολόγησης). Τέλος, στατιστικά σημαντική συσχέτιση υπάρχει και με την μεταβλητή Q12: οι συμμετέχοντες που τάσσονται υπέρ της εφαρμογής του συστήματος σχολικών κουπονιών έχουν την τάση να αξιολογούν ως πολύ σημαντικό κριτήριο την κατάταξη του σχολείου σε κάποιο σύστημα αξιολόγησης.

Πίνακας 5.15

Έλεγχος συσχέτισης της μεταβλητής Q16-3 και άλλων μεταβλητών

		Correlations				
		Q16-3	Q2	Q11_A	Q11_B	Q12
Q16-3	Correlation Coefficient	1,000	,234**	,417**	-,168*	-,224**
	Sig. (2-tailed)	.	,004	,000	,044	,008
	N	100	100	100	100	100
Kendall's tau_b	Correlation Coefficient	,234**	1,000	,091	,053	,052
	Q2	,004	.	,282	,550	,563
	N	100	100	100	100	100
Q11_A	Correlation Coefficient	,417**	,091	1,000	-,252**	-,437**

	Sig. (2-tailed)	,000	,282	.	,004	,000
	N	100	100	100	100	100
	Correlation Coefficient	-,168*	,053	-,252**	1,000	,397**
Q11_B	Sig. (2-tailed)	,044	,550	,004	.	,000
	N	100	100	100	100	100
	Correlation Coefficient	-,224**	,052	-,437**	,397**	1,000
Q12	Sig. (2-tailed)	,008	,563	,000	,000	.
	N	100	100	100	100	100

Σε ό,τι αφορά το κριτήριο του είδους της παιδαγωγικής και διδακτικής προσέγγισης του σχολείου (Q16-6), ο στατιστικός έλεγχος έδειξε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με το φύλο των συμμετεχόντων (Q1) (οι γυναίκες θεωρούν αρκετά σημαντικό αυτό το κριτήριο) και την οικονομική κατάσταση (Q8) (όσο πιο καλή είναι η οικονομική κατάσταση των συμμετεχόντων, τόσο πιο σημαντικό θεωρούν το συγκεκριμένο κριτήριο).

Πίνακας 5.15

Έλεγχος συσχέτισης της μεταβλητής Q16-6 και άλλων μεταβλητών

		Correlations		
		Q16-6	Q1	Q8
	Correlation Coefficient	1,000	,281**	,209*
Q16-6	Sig. (2-tailed)	.	,002	,015
	N	100	100	100
	Correlation Coefficient	,281**	1,000	,329**
Kendall's tau_b	Q1	Sig. (2-tailed)	,002	,001
	N	100	100	100
	Correlation Coefficient	,209*	,329**	1,000
	Q8	Sig. (2-tailed)	,015	,001
	N	100	100	100

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να καταγραφούν οι ιδέες των πολιτών της χώρας για το τι είναι τα κουπόνια εκπαίδευσης, οι απόψεις τους για τις πιθανές επιπτώσεις της εφαρμογής ενός τέτοιου προγράμματος και οι στάσεις τους ως προς την πιθανότητα εφαρμογής του.

Από τις απαντήσεις στα ερωτηματολόγια προέκυψε ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων ήταν εξοικειωμένη με την έννοια των σχολικών κουπονιών, παρόλο που στην Ελλάδα δεν εφαρμόζεται το συγκεκριμένο σύστημα στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Αυτό ενδεχομένως οφείλεται στην ύπαρξη προγραμμάτων κουπονιών στην μη τυπική εκπαίδευση (προσχολική αγωγή, κέντρα δημιουργικής απασχόλησης παιδιών, προγράμματα κατάρτισης ανέργων κ.ά.), τα οποία εφαρμόζονται τα τελευταία χρόνια και είναι ευρέως γνωστά.

Σε ό,τι αφορά τις επιπτώσεις που θα μπορούσε να επιφέρει η εφαρμογή ενός συστήματος χρηματοδότησης των σχολείων με βάση τα σχολικά κουπόνια, τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι συμμετέχοντες θεωρούν πιο πιθανό να υπάρχουν αρνητικές επιπτώσεις απ' ό,τι θετικά αποτελέσματα. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες χαρακτήρισαν ως πιο πιθανές επιπτώσεις την αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων, την ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης, την επιδείνωση των εργασιακών σχέσεων των εκπαιδευτικών και την εφαρμογή συστημάτων αξιολόγησης των σχολείων που θα αλλοιώσουν τον παιδαγωγικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης. Αντίθετα, λιγότερο πιθανά θεωρούν τα θετικά αποτελέσματα, όπως την καλύτερη επικοινωνία σχολείου – οικογένειας, την βελτίωση των μαθησιακών επιδόσεων και την ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης με την παροχή ίσων ευκαιριών σε όλα τα παιδιά. Αξίζει να σημειωθεί ότι, ανάμεσα σε όλα τα πιθανά αποτελέσματα, την χαμηλότερη βαθμολογία συγκέντρωσε η βελτίωση της ποιότητας του εκπαιδευτικού συστήματος μέσα από τον ανταγωνισμό μεταξύ των σχολείων, κάτι που αποτελεί ένα από τα βασικότερα επιχειρήματα των υπέρμαχων των προγραμμάτων σχολικών κουπονιών.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι στην πλειοψηφία τους οι συμμετέχοντες δεν θεωρούν ότι ένα τέτοιο σύστημα θα μπορούσε να λειτουργήσει θετικά για τους μαθητές και τις οικογένειές τους, τους εκπαιδευτικούς και την εκπαιδευτική διαδικασία συνολικά. Η παραπάνω αντίληψη

επιβεβαιώνεται άλλωστε και από το πλήθος ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί σε χώρες όπου εφαρμόζονται προγράμματα σχολικών κουπονιών και αναδεικνύουν τα αρνητικά αποτελέσματά τους. Με βάση τα παραπάνω, δεν προξενεί εντύπωση ότι το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων τάσσεται κατά της υλοποίησης ενός προγράμματος σχολικών κουπονιών στην Ελλάδα.

Είναι σημαντικό να αναφερθούμε και στο γεγονός ότι οι ερωτηθέντες στο μεγαλύτερο ποσοστό τους δήλωσαν πως, ακόμη κι αν υπήρχε η δυνατότητα επιλογής σχολείου μέσω των σχολικών κουπονιών, θα επέλεγαν να εγγράψουν τα παιδιά τους σε ένα δημόσιο σχολείο, κι όχι σε ένα ιδιωτικό. Μάλιστα, στην ερώτηση για τα κριτήρια με βάση τα οποία θα επέλεγαν σχολείο, η απόσταση του σχολείου από τον τόπο κατοικίας βρίσκεται ανάμεσα στα τρία πιο σημαντικά κριτήρια. Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι συμμετέχοντες δεν θα ήταν διατεθειμένοι να μεταφέρουν τα παιδιά τους σε ένα ιδιωτικό σχολείο ή ένα δημόσιο σχολείο που βρίσκεται μακριά από τον τόπο κατοικίας τους. Τα άλλα δύο κριτήρια που οι συμμετέχοντες ανέδειξαν ως σημαντικά είναι το μέγεθος των τμημάτων / η αναλογία εκπαιδευτικών – μαθητών και το είδος της παιδαγωγικής και διδακτικής προσέγγισης που εφαρμόζει το σχολείο.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι πολίτες της χώρας αναγνωρίζουν τους κινδύνους που κρύβονται πίσω από την εφαρμογή εκπαιδευτικών πολιτικών όπως τα σχολικά κουπόνια που, ενώ παρουσιάζονται από την πολιτική ηγεσία ως προοδευτικές και καινοτόμες, στην πραγματικότητα απειλούν τον δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης και υποβαθμίζουν την ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος. Οι πολίτες έχουν εμπιστοσύνη στο δημόσιο σχολείο και δεν θεωρούν ότι η μετατόπιση κρατικών πόρων προς τα ιδιωτικά σχολεία θα αναβαθμίσει την εκπαίδευση. Αντίθετα, θα έβλεπαν ως θετική μια ενδεχόμενη μείωση του αριθμού των μαθητών ανά τμήμα, κάτι που άλλωστε αποτελεί αίτημα τόσο των εκπαιδευτικών σωματείων, όσο και των μαθητικών συμβουλίων και των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων.

Επιπλέον, το γεγονός ότι το είδος της παιδαγωγικής και διδακτικής προσέγγισης που εφαρμόζει το σχολείο αποτέλεσε το δεύτερο σημαντικότερο κριτήριο για την επιλογή σχολείου, αναδεικνύει την ανάγκη για ουσιαστική αναβάθμιση του ρόλου του συλλόγου διδασκόντων κάθε σχολείου. Για να είναι ο σύλλογος διδασκόντων κάθε σχολείου σε θέση να διαμορφώνει μια κοινή παιδαγωγική προσέγγιση, είναι απαραίτητο να αποτελείται από σταθερό εκπαιδευτικό

προσωπικό, κι όχι αναπληρωτές εκπαιδευτικούς που κάθε χρόνο μετακινούνται σε νέα σχολική μονάδα, μη έχοντας έτσι τη δυνατότητα να συνεργαστούν ουσιαστικά και σε βάθος χρόνου με τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς του σχολείου.

Κατ' επέκταση, αν οι υπεύθυνοι για την χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής θέλουν στην πραγματικότητα να αφουγκραστούν τις ανάγκες της κοινωνίας στον τομέα της εκπαίδευσης, οφείλουν να λαμβάνουν υπ' όψιν τις τοποθετήσεις και τα αιτήματα των σωματείων και των συλλόγων εκπαιδευτικών, μαθητών, φοιτητών και γονέων – κηδεμόνων, και όχι να επιχειρούν την αυτούσια μεταφορά από άλλες χώρες εκπαιδευτικών πολιτικών με αμφιλεγόμενα αποτελέσματα, όπως το σύστημα χρηματοδότησης των σχολείων με βάση τα σχολικά κουπόνια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Γούλας, Χ. & Καλογεράκης, Π. (2020). Voucher Εκπαίδευσης: «Εργαλείο» Διακυβέρνησης, Υπευθυνοποίησης και Ανισοτήτων. ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

Javeau, C. (2000). Η έρευνα με ερωτηματολόγιο (μτφ. Τζαννόνε – Τζωρτζή Κατερίνα). Αθήνα: Τυπωθήτω

Ξένη

Ambler, J. S. (1994). Who benefits from educational choice? Some evidence from Europe. *Journal of Policy Analysis and Management*, 13(3), 454-476.

Appleton, S. (1997). User fees, expenditure restructuring and voucher systems in education. *The United Nations University. World Institute for Development Economics Research (WIDER). Working Papers No. 134.*

Ball, S. J. & Youdell, D. (2008). Hidden Privatisation in Education. Brussels: Education International

Bohlmark, A. & Lindahl, M. (2007). The impact of school choice on pupil achievement, segregation and costs: Swedish evidence. Discussion Paper No. 2786, IZA.

Carnoy, M. (1998). National voucher plans in Chile and Sweden: Did privatization reforms make for better education?. *Comparative education review*, 42(3), 309-337.

Carnoy, M. (2017). School Vouchers Are Not a Proven Strategy for Improving Student Achievement: Studies of US and International Voucher Programs Show That the Risks to School Systems Outweigh Insignificant Gains in Test Scores and Limited Gains in Graduation Rates. *Economic Policy Institute.*

Chakrabarti, R. (2008). Can increasing private school participation and monetary loss in a voucher program affect public school performance? Evidence from Milwaukee. *Journal of public Economics*, 92(5-6), 1371-1393.

- Colin, F. (2005). Public service vouchers. *International Review of Administrative Sciences*, 71(1), 19-34.
- Coons, J. E., & Sugarman, S. D. (1978). *Education by choice: The case for family control*. University of California Press.
- Elmore, R. (1990). Choice as an instrument of public policy: Evidence from education and health care. *Choice and control in American education*, 1, 285-318.
- Espínola, V. (1993). *The educational reform of the military regime in Chile: the school system's response to competition, choice and market relations* (Doctoral dissertation, University of Wales, Cardiff).
- Friedman, M. (1955). The Role of Government in Education. In R. A. Solo (ed.), *Economics and the Public Interest*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University
- Greene, J. P., Peterson, P. E. & Du, J. (1998). School choice in Milwaukee: A randomized experiment. *Learning from school choice*, 335-356.
- Hsieh, C. T. & Urquiola, M. (2006). The Effects of Generalized School Choice on Achievement and Stratification: Evidence from Chile's School Voucher Program. *Journal of Public Economics*, 90, 1477–1503.
- Hoxby, C. (2003). School Choice and School Productivity: Could School Choice Be a Tide that Lifts All Boats?. In Hoxby C., *The Economics of School Choice*. Chicago: University of Chicago Press
- Levin, H. M. (1991). The Economics of Educational Choice. *Economics of Education Review*, 10(2), 137-158.
- Levin, H. M. (1995). Educational choice and educational equity: perspectives on the Chilean case. *School of Education, Stanford University*.
- Levin, H. M. & Driver, C. (1997). Cost of an Educational Voucher System. *Education Economics*, 5(3), 265-283.

- Levin, H. M. (1998). Educational Vouchers: Effectiveness, Choice, and Costs. *Journal of Policy Analysis and Management*, 17, 373-391.
- Lundahl, L. (2002). Sweden: decentralization, deregulation, quasi-markets-and then what?. *Journal of education policy*, 17(6), 687-697.
- McEwan, P. J. (2000). The potential impact of large-scale voucher programs. *Review of Educational Research*, 70(2), 103-149.
- McEwan, P. J. (2002). Public Subsidies for Private Schooling: A Comparative Analysis of Argentina and Chile. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 4, 189–216.
- Miron, G. (1996). Choice and the Quasi-Market. *Oxford Studies in Comparative Education*, 6(1), 33-37.
- Musset, P. (2012). School choice and equity: Current policies in OECD countries and a literature review. *OECD Education Working Papers*, No. 66., OECD Publishing, Paris
- O.E.C.D. (2010). PISA 2009 Results: What Makes a School Successful? Resources, policies and practices. Volume IV.
- O.E.C.D. (2015). Improving Schools in Sweden: An OECD Perspective. Paris: OECD Publishing.
- Rounds Parry, T. (1994). The Impact of Decentralization and Competition on the Quality of Education: An Assessment of Educational Reforms in Chile. *University of Georgia, Department of Political Science, Athens, Ga. Processed.*
- Rouse, C. E. (1998). Private school vouchers and student achievement: An evaluation of the Milwaukee Parental Choice Program. *The Quarterly journal of economics*, 113(2), 553-602.
- Siegan, B. H. (1980). Economic Liberties and the Constitution. Chicago: University of Chicago Press

Sørensen, T. (2017). School vouchers and the privileges of choice. *Education International Research*.

Sweetland, S. R. (2002). Theory into practice: Free markets and public schooling. *The Clearing House*, 76(1), 8-12.

Valkama, P., & Bailey, S. J. (2001). Vouchers as an alternative public sector funding system. *Public Policy and Administration*, 16(1), 32-58.

Viteritti, J. P. (2010). School choice and market failure: How politics trumps economics in education and elsewhere. *Journal of School Choice*, 4(2), 203-221.

West, E. G. (1997). Education vouchers in principle and practice: a survey. *The World Bank Research Observer*, 12(1), 83-103.

Winkler, D. R., & Rounds, T. (1996). Municipal and private sector response to decentralization and school choice. *Economics of Education Review*, 15(4), 365-376.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ο ρόλος των κουπονιών εκπαίδευσης ως τρόπος χρηματοδότησης των σχολικών μονάδων και οι κοινωνικοοικονομικές τους επιπτώσεις

Ενότητα 1: Δημογραφικά στοιχεία

Q1. Φύλο:

1. Άνδρας
2. Γυναίκα

Q2. Ηλικία:

1. 19-30 ετών
2. 31-40 ετών
3. 41-50 ετών
4. 51+ ετών

Q3. Μορφωτικό επίπεδο:

1. Υποχρεωτική εκπαίδευση
2. Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
3. Τριτοβάθμια εκπαίδευση (ΑΕΙ, ΤΕΙ)
4. Μεταπτυχιακές σπουδές
5. Διδακτορικό

Q4. Έχετε παιδιά;

1. Ναι
2. Όχι

Q5. Αν έχετε παιδιά, σημειώστε την ηλικία τους:

1. 0-5 ετών
2. 6-12 ετών
3. 13-18 ετών
4. 18+ ετών

Q6. Αν έχετε παιδιά σχολικής ηλικίας, σε τι είδους σχολείο φοιτούν;

1. Δημόσιο
2. Ιδιωτικό

Q7. Επιλέξτε το είδος της απασχόλησής σας.

1. Δημόσιος υπάλληλος
2. Ιδιωτικός υπάλληλος
3. Ελεύθερος επαγγελματίας
4. Άνεργος
5. Φοιτητής

Q8. Πώς αξιολογείτε την οικογενειακή οικονομική σας κατάσταση;

1. Πολύ κακή
2. Κακή
3. Μέτρια
4. Καλή
5. Πολύ καλή

Ενότητα 2: Γνώσεις για τα σχολικά κουπόνια

Q9. Γνωρίζετε τι είναι τα σχολικά κουπόνια (school vouchers);

1. Ναι
2. Όχι

Q10. Ποια από τις παρακάτω προτάσεις πιστεύετε ότι περιγράφει καλύτερα τα σχολικά κουπόνια;

1. Ένα κουπόνι συγκεκριμένης χρηματικής αξίας που χορηγείται στους γονείς παιδιών σχολικής ηλικίας και αξιοποιείται για την αγορά σχολικού εξοπλισμού από εγκεκριμένους παρόχους
2. Ένα κουπόνι συγκεκριμένης χρηματικής αξίας που χορηγείται στους γονείς παιδιών σχολικής ηλικίας και αξιοποιείται για την εγγραφή και φοίτηση των μαθητών αποκλειστικά σε δημόσια σχολεία
3. Ένα κουπόνι συγκεκριμένης χρηματικής αξίας που χορηγείται στους γονείς παιδιών σχολικής ηλικίας και αξιοποιείται για την εγγραφή και φοίτηση των μαθητών αποκλειστικά σε ιδιωτικά σχολεία εγκεκριμένα από το κράτος
4. Ένα κουπόνι συγκεκριμένης χρηματικής αξίας που χορηγείται στους γονείς παιδιών σχολικής ηλικίας και αξιοποιείται για την εγγραφή και φοίτηση των μαθητών σε δημόσια ή εγκεκριμένα ιδιωτικά σχολεία (ανάλογα με την επιλογή των γονέων)

Ενότητα 3: Οι επιπτώσεις των σχολικών κουπονιών

Τα σχολικά κουπόνια αποτελούν έναν εναλλακτικό τρόπο χρηματοδότησης της εκπαίδευσης, στο πλαίσιο του οποίου το κράτος χορηγεί στους γονείς κάθε παιδιού σχολικής ηλικίας ένα κουπόνι συγκεκριμένης χρηματικής αξίας ανά σχολικό έτος. Οι γονείς αξιοποιούν το κουπόνι για την εγγραφή του παιδιού τους σε όποιο (εγκεκριμένο από το κράτος) σχολείο επιθυμούν, δημόσιο ή ιδιωτικό. Με την εγγραφή κάθε παιδιού, πιστώνεται στο σχολείο το ποσό που αντιστοιχεί σε ένα κουπόνι.

Ποια αποτελέσματα πιστεύετε ότι θα επιφέρει η εφαρμογή ενός συστήματος χρηματοδότησης των δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων της χώρας μας με βάση τα σχολικά κουπόνια; Για κάθε μία από τις προτάσεις που ακολουθούν, επιλέξτε τον αριθμό που εκφράζει το πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με το ότι η εφαρμογή του συστήματος των σχολικών κουπονιών είναι πιθανό να επιφέρει το συγκεκριμένο αποτέλεσμα.

Q11-1. Οι γονείς θα έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα σε πολλά σχολεία και να διαλέξουν αυτό που ταιριάζει περισσότερο στις αξίες και τις αντιλήψεις τους, γεγονός που καθιστά τη συνεργασία σχολείου – οικογένειας πιο αποτελεσματική.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Διαφωνώ απόλυτα ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ Συμφωνώ απόλυτα

Q11-2. Οι γονείς θα έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα σε πολλά σχολεία και να διαλέξουν αυτό που ταιριάζει περισσότερο στις εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών τους, γεγονός που διευκολύνει την επίτευξη καλύτερων μαθησιακών αποτελεσμάτων.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Διαφωνώ απόλυτα ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ Συμφωνώ απόλυτα

Q11-3. Οι γονείς θα μπαίνουν στη διαδικασία να ενημερώνονται για τις διαθέσιμες επιλογές σχολείου και με αυτόν τον τρόπο θα ενισχύεται το ενδιαφέρον, η συμμετοχή και η αφοσίωσή τους στην εκπαίδευση των παιδιών τους, γεγονός που συμβάλλει στη σχολική επιτυχία των τελευταίων.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Διαφωνώ απόλυτα ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ Συμφωνώ απόλυτα

Q11-4. Η ανάγκη για έγκυρη και αντικειμενική πληροφόρηση των γονέων σχετικά με τα χαρακτηριστικά των σχολείων που μπορούν να επιλέξουν, θα οδηγήσει στην εφαρμογή συστημάτων αξιολόγησης των σχολείων με βάση τις επιδόσεις των μαθητών σε τυποποιημένες εξετάσεις. Αυτά τα συστήματα αξιολόγησης θα επηρεάσουν αρνητικά την εκπαίδευση, αλλοιώνοντας τον παιδαγωγικό χαρακτήρα της, καθώς θα έχουν ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση διδακτικών προσεγγίσεων που στοχεύουν αποκλειστικά στην επιτυχία στις συγκεκριμένες εξετάσεις.

Διαφωνώ απόλυτα 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

Q11-5. Θα βελτιωθεί η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας συνολικά, καθώς θα καλλιεργηθεί ο ανταγωνισμός μεταξύ των σχολείων, αφού τα σχολεία, δημόσια και ιδιωτικά, θα διεκδικούν τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό εγγραφών για να εξασφαλίσουν τη μέγιστη χρηματοδότηση, γεγονός που θα τα παρακινεί να βελτιώνουν τις υπηρεσίες που παρέχουν.

Διαφωνώ απόλυτα 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

Q11-6. Θα προωθηθεί η ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης, καθώς θα μειωθεί η χρηματοδότηση των δημόσιων σχολείων που δεν θα καταφέρουν να συγκεντρώσουν μεγάλο αριθμό εγγραφών και θα υπάρχει ο κίνδυνος να διακοπεί η λειτουργία τους, ενώ αντίθετα θα αυξηθεί ο αριθμός των ιδιωτικών σχολείων τα οποία θα χρηματοδοτούνται με κρατικούς πόρους.

Διαφωνώ απόλυτα 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

Q11-7. Θα επιδεινωθούν οι εργασιακές σχέσεις των εκπαιδευτικών, καθώς υπάρχει κίνδυνος απόλυσης των εκπαιδευτικών που εργάζονται σε σχολεία των οποίων η λειτουργία θα διακοπεί, ή μείωσης των μισθών τους προκειμένου τα σχολεία να εξοικονομήσουν πόρους και να συνεχίσουν τη λειτουργία τους.

Διαφωνώ απόλυτα 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

Q11-8. Θα προαχθεί η κοινωνική δικαιοσύνη και η παροχή ίσων ευκαιριών σε όλα τα παιδιά, καθώς θα δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά που προέρχονται από οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα να φοιτήσουν σε ποιοτικά ιδιωτικά σχολεία, στα οποία δεν θα είχαν πρόσβαση με άλλον τρόπο.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Διαφωνώ απόλυτα ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ Συμφωνώ απόλυτα

Q11-9. Θα αυξηθούν οι κοινωνικές ανισότητες, καθώς τα σχολεία θα έχουν τη δυνατότητα να επιλέγουν τους μαθητές τους οποίους θα εγγράψουν και, λόγω της ανάγκης επίτευξης υψηλών βαθμολογιών στις εξετάσεις στο πλαίσιο των συστημάτων αξιολόγησης, θα προτιμούν τους μαθητές που σημειώνουν υψηλότερες επιδόσεις, ενώ θα υπάρχει κίνδυνος αποκλεισμού των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή αυτών που προέρχονται από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα ή/και έχουν λιγότερες πιθανότητες σχολικής επιτυχίας.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Διαφωνώ απόλυτα ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ Συμφωνώ απόλυτα

Ενότητα 4: Στάσεις απέναντι στο σύστημα σχολικών κουπονιών

Q12. Είστε υπέρ της εφαρμογής ενός συστήματος χρηματοδότησης των δημόσιων και ιδιωτικών σχολείων της χώρας μας με βάση τα σχολικά κουπόνια;

1. Ναι
2. Δεν ξέρω
3. Όχι

Q13. Αν στην ερώτηση 4.1. απαντήσατε ΝΑΙ, για ποιον/ποιους από τους παρακάτω λόγους είστε υπέρ της εφαρμογής ενός συστήματος σχολικών κουπονιών;

Για κάθε μία από τις προτάσεις που ακολουθούν, επιλέξτε τον αριθμό που εκφράζει το πόσο σημαντικός είναι ο συγκεκριμένος λόγος για τη διαμόρφωση της στάσης σας υπέρ της εφαρμογής ενός συστήματος σχολικών κουπονιών.

Q13-1. Πιστεύω ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα βελτιωθεί η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας μας συνολικά και θα ωφεληθούν όλα τα παιδιά.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Καθόλου σημαντικό ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ Εξαιρετικά σημαντικό

Q13-2. Πιστεύω ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα ωφεληθούν όσα παιδιά καταφέρουν να μετακινηθούν σε πιο ποιοτικά σχολεία.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Καθόλου σημαντικό ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ Εξαιρετικά σημαντικό

Q13-3. Πιστεύω ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα ωφεληθούν ιδιαίτερα τα παιδιά που προέρχονται από χαμηλότερα κοινωνικά-οικονομικά στρώματα.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Καθόλου σημαντικό ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ Εξαιρετικά σημαντικό

Q14. Αν στην ερώτηση 4.1. απαντήσατε ΟΧΙ, για ποιον/ποιους από τους παρακάτω λόγους δεν είστε υπέρ της εφαρμογής ενός συστήματος σχολικών κουπονιών;

Για κάθε μία από τις προτάσεις που ακολουθούν, επιλέξτε τον αριθμό που εκφράζει το πόσο σημαντικό είναι ο συγκεκριμένος λόγος για τη διαμόρφωση της στάσης σας κατά της εφαρμογής ενός συστήματος σχολικών κουπονιών.

Q14-1. Πιστεύω ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα αλλοιωθεί ο παιδαγωγικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης λόγω του ανταγωνισμού μεταξύ των σχολείων και της εφαρμογής συστημάτων αξιολόγησης με βάση τυποποιημένες εξετάσεις.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Καθόλου σημαντικό ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ Εξαιρετικά σημαντικό

Q14-2. Πιστεύω ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα προωθηθεί η ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης λόγω της μετατόπισης της κρατικής χρηματοδότησης από τα δημόσια προς τα ιδιωτικά σχολεία, με αποτέλεσμα την υποχρηματοδότηση ή τη διακοπή λειτουργίας δημόσιων σχολείων.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Καθόλου σημαντικό ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ Εξαιρετικά σημαντικό

Q14-3. Πιστεύω ότι με την εφαρμογή ενός συστήματος σχολικών κουπονιών θα αυξηθούν οι κοινωνικές ανισότητες λόγω της δυνατότητας των σχολείων να επιλέγουν ή να αποκλείουν μαθητές με συγκεκριμένα κριτήρια.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Καθόλου σημαντικό	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Εξαιρετικά σημαντικό

Ενότητα 5: Προτίμηση και κριτήρια επιλογής σχολείου

Q15. Σε περίπτωση εφαρμογής ενός συστήματος σχολικών κουπονιών, ποιο είδος σχολείου θα αποτελούσε την πρώτη σας επιλογή για το παιδί σας;

1. Δημόσιο
2. Δεν ξέρω
3. Ιδιωτικό

Q16. Σε περίπτωση εφαρμογής ενός συστήματος σχολικών κουπονιών, με ποια κριτήρια θα επιλέγατε το σχολείο στο οποίο θα εγγράψετε το παιδί σας;

Για κάθε ένα από τα παρακάτω κριτήρια, επιλέξτε τον αριθμό που εκφράζει το πόσο σημαντικό θα ήταν το συγκεκριμένο κριτήριο για την επιλογή σας.

Q16-1. Απόσταση σχολείου από τον τόπο κατοικίας

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Καθόλου σημαντικό	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Εξαιρετικά σημαντικό

Q16-2. Οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της περιοχής όπου βρίσκεται το σχολείο

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Καθόλου σημαντικό	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Εξαιρετικά σημαντικό

Q16-3. Κατάταξη του σχολείου σε κάποιο σύστημα αξιολόγησης

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Καθόλου σημαντικό	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Εξαιρετικά σημαντικό

Q16-4. Ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχει το σχολείο με βάση την προσωπική μου κρίση

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Καθόλου σημαντικό	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Εξαιρετικά σημαντικό

Q16-5. Ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχει το σχολείο με βάση τα σχόλια φίλων και γνωστών

Καθόλου σημαντικό 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Εξαιρετικά σημαντικό
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

Q16-6. Είδος παιδαγωγικής και διδακτικής προσέγγισης που εφαρμόζει το σχολείο

Καθόλου σημαντικό 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Εξαιρετικά σημαντικό
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

Q16-7. Μέγεθος τμημάτων – αναλογία εκπαιδευτικών-μαθητών

Καθόλου σημαντικό 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Εξαιρετικά σημαντικό
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

Q16-8. Ποιότητα εκπαιδευτικών (κατάρτιση, εμπειρία κλπ.)

Καθόλου σημαντικό 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Εξαιρετικά σημαντικό
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○